

A tartalomról:

Patai József: Ünnepek és ünneplés után — Jakob Fichmann (Tel-Aviv): Napsugaras napok (Vers) — Farkas Imre: Vers Kiss Józsefhez (Vers) — Patai József: A madárfészek titka... — Feleki Sándor: Vigasz (Vers) — Dr. Ehrenfeld Bertalan: A jogvélelmek a régi zsidó és római jogban — Vojtech Rakous (Praha): Rézi utolsó órája — MórícZ Zsigmond: Pap Károly — Méir Grünwald: Pap Károly új könyvéről — Bosnyák Zoltán: Vihar — Aziz effendi: Beduinok közt — Vér Andor: Irénke (Vers) — Gál Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja: A Mult és Jövő bibliai estjének vezérlapja — Berend Pál: Ha Herzl Tivadar élne... — Beregi Oszkár: Három komoly szerep — Dr. Izsák Ede: Nemzeti és vallási eszme — Dr. Munkácsi Bernát: Egy irodalmi hagyatékról — Dr. Neugröschel Endre: Erkölc, bűn, bűnhődés — Pap Izsák: Patai Edith, a költő — Új könyvek — Zsidó humor — J. L. Goldberg — Tollhegyről — Krónika és szemle — Budapest a világ legnagyobb és legdivatosabb fürdővárosa — Harmincöt illusztráció és két műmelléklet

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁR-

SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Jól és olcsón
öltözködhettek

ha ruháit

Grosz Lipót

c é g n é l k é s z i t t e t i

BUDAPEST

V, Vilmos császár-ut 17
I, 14. * Telefon : 70-7-73

Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 10-1-14 *

Abbáziában
meleg tengeri gyógyfürdők a
„Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idősebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegségeknél nagyon fontos, hogy a „Residenz“ nem fekszik magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A „Residenz“-ben minden kényelem és az összes modern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz“ egészen a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzióárak. Bővebb információt nyújt Erényi Béla gyógyszerész személyesen reggel fél kilenctől este fél hétig (Diana-patika, Károly király út 5). Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.
Telefon: 31-6-19.

Templomi
himzéseket

készít művészes kivitelben, régi himzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest IV.,
Kossuth Lajos-utca 3.
Telefon: Aut. 856-32

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 57-2-59

Anna Tycho (Jeruzsálem): Szentföldi tájtanulmány

A Mult és Jövő 1935 novemberi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXV. ÉVFOLYAM, 1935. NOVEMBER

PATAI JÓZSEF: ÜNNEP ÉS ÜNNEPLÉS UTÁN

Elvonultak az ünnepek. A riadó számadás és magunkbaszállás, engesztelés és engesztelődés félelmetes napjai. És mialatt Izrael templomaiban bűgött a főhászkodás a próféták szent szavaival, az egyetemességért, hogy „*váljanak mindnyájan egy szövetséggé*” — a világ népei valóban félelmetes napokat, vagy tán esztendőket kovácsoltak az eljövendő történelem számára... Elvonult az ünnep, a szentföldi gyümölcs-gyűjtés, lomb- és pálmalengetés őszi hangulatú sátoros hete, mely ráeszméltet Nadzsaa rezignált versére:

Csak ingó kunyhó, lenge sátor
E gyarló, tarka földteke,
Ma zöld dús erdők cédrusától
És holnap szélvész dönti le...

Ebbe a levélhullós őszi hangulatba esett a Mult és Jövő külön ünnepe. Mindenfelől annyi szeretettel felénk, felém nyújtott pálmákkal és mirtusokkal... Hálátlanság volna, ha őszintén be nem vallanám, hogy a jubileumi bizottság ünnepi csokrának illata jóleső erősítőül szolgált e nehéz időkben. Mint a szagos szegfűszeggel teletűzdelt birsalma aromája enyhíti a Hosszúnapok feszült izgalmaival és feledteti gyakran a szegek szúrását és az ízek fanyarságát. Hisz hivalkodás volna nem tudni, érezni, hogy bizony az ünnepi lombok közül őszi szellők simogatják az arcot...

És a Színhedrinbeli mesternek, Mar Zutrának a képe villant elém, aki, amikor a tanítványok nagy-ünnepi szombatán szeretettel a vállukra emelték, egyre ismételtette a bibliai bölcsesség példaszavát: „Mert nem örökké tartó az erő és vajjon koszorú tart-e nemzedékeken át?...”

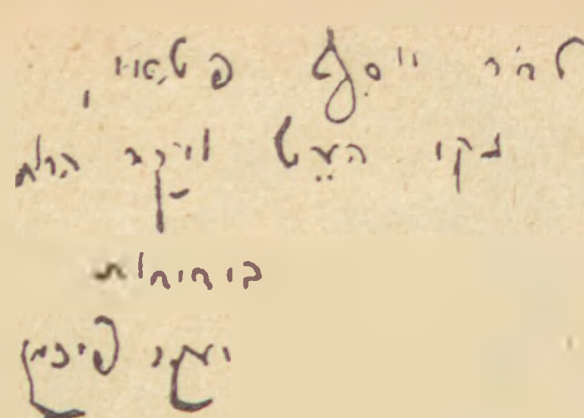
Éreztem a világ minden tájáról felém nyuló emelő karok és köszöntő kezek melegségét és szívem még csordultabban telt meg azzal a fluidummal, mely a szétszórtságban szenvedő nép szívének éltető balzsama: a megingathatatlan hittel a zsidóság örökkévalóságában. Ez a szilárd világító pont, az örök csillag, mely ragyog és fényt hint fölöttünk, derűs és felhős egünkön egyaránt.

Sokszor bizony úgy járunk, mint a midrasi Mózes, aki látta testvérei önzését, kapzsiságát, széthúzását és egyiptomi szolgálalkúságát és kétségbeesve kiáltott fel: „*Achén nodá hadavar!*” Íme kiderült a

dolog: miért sujtja a Sors, miért lett Izrael népe kiválasztottja a szenvedésnek. És igazolódik a fájó végezés, mely az eszméltető isteni csodabotot oly sokszor legnagyobb ellenségeink kezébe adja, hogy felébresszék csapásaival... És olykor felülkerekedik a kétség, nem jobb-e eltörni a pásztorbotot, mikor e bálványkorban a kőtáblák is darabokra hullanak... De a csodaváró lélek megint csak megtelik reményekkel. És megszólal a felső hang: „Figyelve figyeld juhaid arcát, fordítsd szívedet a nyájak felé. Mert lekaszáldódik a fű és eltűnik a tarló...” Igen, a zsidó hibái emberi hibák, fokozva a félelemtől, mit az örök bizonytalanság olt beléje, hogy rétről-rétre kell bolyongnia és mindenütt, hol nyugalmat vél találni, levágják előle a füvet és felperzselik a tarlót...

Nehéz göröngyök között jár a zsidó kultúra mezőinek munkása. Hívó éneke, bármily mélyből fakad is, sokszor süket fülekre talál és kiáltó szava hány-szor visszhangtalanul vész a pusztaságba. Akiknek legpazarabbul szórja ajándékait a szeszélyes Sors, fennhéjázón fitymálják a zsidóság kultúrértékeit és a jelen balga elbizakodottságában nem törődnek a zsidó jövővel. Sőt olykor legkevésbé azok, akik zsidó intézmények élén állanak. Bizony bátorításra, biztatásra, segítő serkentésre van szüksége annak, akit szíve sugallata a zsidó ügy szolgálatába hívott, amely mögött nincs más hatalom, csak a lelkiismeret...

Remény és rezignáció hullámai közt hánykódik most minden hajó. És mikor fehér keszkenőket lobogtatnak felém a távolból, szeretettel gondolkodom mindazokra, akik sziklák és zátonyok között velem tartottak és segítettek harcolni és vinni a zászlót előre... Sokan jöttek, harátok és bajtársak, hűséges kísérek és segítők. Sokan a partokról intettek bátorítást és buzdítást. Sokan elmentek azóta és most messze csillagokról sugározgatnak fényt, meleget... Oly sokan vannak, hogy nevük, érdemeik felsorakoztatásának külön számot kell majd szentelnünk. Most az állomás, mely nem révbeérés, csak erőgyűjtés további küzdelemre, köszöntöm őket mind a szív forró hálájával, az ősi szent igével, mely a legfőbb áldást tartalmazza Izraelnek és az egyetemes emberiségnek is: Salom, testvérek, Salom!

„Dr Patai Józsefnek, a tiszta
toll és előkelő szellem em-
berének barátsággal

Jakob Fichmann“

Jobboldal: Kiss József ifju-
kori arcképe
Borsos József festménye a
Magyar zsidó Muzeumban

JAKOB FICHMANN (TEL-AVIV): NAPSUGARAS NAPOK

Dalom nem napos pillangó, hej nehezek örömöm szárnyai,
S boldogságom mint hóvirág kéklik meztelen tavasz jóidjén.
De szép ez a föld — szeretem ősi, örök idők óta
És hogy te, drága, jöttél és mint nap ráhulltál életemre,
Kivirágzott e föld újra és belém ontotta vérének fényét.
Mintha lobognának a mező színei szememet vakítva,
S fülem nyeli drága hangjainak zuhogását...
Mint könnyű függönyök megrezegnek szellő fuvalmára,
Érzem jöttödnek lépteit, érzem lényed minden rezdülését,
Érzem, — te vagy napom viharja, te vagy piros árnyékom az úton,
Jöttödöt, csak jöttödöt jövendelték a jó szelek reggelente,
És tudtam rég: egy nap jó és a világ kivirágzik,
Szívem lecsendesedik ifjúsága rejtekében,
De titkok mélységéből a föld fölérez,
Ahogy kivirul az ember szíve és élete ösvénye kizöldül.
Nem ismerek reád, föld, — sárguló vetés a dombon,
Szőlők nehéz gerezdjei és lobogó fekete nedvük,
Utak poros tövise, elhagyatott szürkességben,
Mind, mind reményt int felém, mind izen hitet, bizodalmat.
Elhagyom a város zaját és visszatérek szülőföldem mezejére,
S magányos szőlőkertben szövöm napjaimat titokban,
De te ott vagy a völgyben, mely napsugárban fürdik,
És én naptól részegen járok-kelek a kertek alján,
Mint mezei állat, mely rejtett távoli forrás után sóvárog,
Mig látom fehérlő alakod a meleg alkony homályában,
Könnyedén jársz, közelepsz, szemedben örömnék remegése.
Nem látott férfi szeme. Hervadt anyókák készülnek nyugovó estre
És fiúk és lányok, mennek, mennek mint mi megmámorosodva,
Oltalmat keresni, csillagok és szerelem árnyékában,
S im' itt vagy velem, hallgatom szíved dobogását,
Zárt kertjeinek zengő énekeit hozza szíved nékem.
Szemeid nevetnek és ragyognak, minden fényszilánk, aranygöröngy
Szívemre hull lobogva és énekre gyűjtja minden csepp vérem,
Felgyűjtja, mint kazalt a mezőn, minden rejtett vágyam.
És mint részegítő szénaboglyába, befúrom fejed hajfonatába
Az arcom mélyen, mélyen, és szomjazó ajkaim hozzátapadnak,
Ajkadhoz, vállaidhoz, forró fehér nyakadhoz.
És égő füledbe szórom szerelem gyöngéd szókévéit.
És sírni szeretnék, nagy ragyogó könnyek áradatával,
Hogy minden könnycseppem megöntözze a drága földet,
Örök tavasz-szomjában és termő boldogságában...
Nap fényében és virulásában jöttél hozzám, ember leánya,
És megáldottad életemet, és áldott lett veled a föld.

FARKAS IMRE: VERS KISS JÓZSEFHEZ

Szerkesztő úr, ön — réges-régen
Egy jobb hazába költözött.
A költők helyén van, az égben,
Mely csillagokkal ötvözött.
Egy izenetet küldök önnek,
Ki ma is annyi mosolyt — könnyet
És annyi babért letarol —
Hiszem: meghallja valahol.

Eltűnt apai hegyes szakállá,
Eltűnt parányi termete,
De él lelkének száz virága,
Sok hímes-rimes gyermeke.
Búgnak ma is a varrógépek,
Tudnak ma is kedves meséket,
S a kézzel írott tüzeket
Rejtegetik a füzetek!...

Akik ma verseket faragnak —
Ma sem nekik áll a világ.
Kalász helyett könnyet aratnak,
Mi jut nekik? Marék virág.
Ma is kísért, szívünkbe tépőn
A halk sóhaj: „Ah, mért oly későn?“
S követnek egy életen át
A nemes, nagy tragédiák.

Ahol ön járt, ott megyünk önnel.
Szerkesztő úr, úgy-e szabad?
Halottat nézünk titkolt közönnyel
A kék nápolyi ég alatt.
Dér csillog sárguló haraszton,
Amott vár Ágota kisasszony
S egy mosollyal kitüntet ő —,
Ahol hervad a rózsatő.

Hallom Mezőcsát vén harangját,
S a régi szép dalokat is.
Szerkesztő úr, hallom a hangját,
Fanyar volt, ám sosem hamis.
Szinte hallom a kritikáját:
Ön nem érzi a versek muzsikáját,
Írását szidja a szedő...
De szíve van! Közlhető!

PATAI JÓZSEF: A MADÁRFÉSZEK TITKA...*

A nagy udvar sötétségében mint imbolygó árnyékok rajzoltak az emberek. Tolongva, feszengve, lábujjhegyen lengve lesték, várták a híreket a sűrűn befüggönyözött betegszobából. Mindent megpróbáltak már itt. Futárok száguldottak a leggyorsabb lovakon a közeli Igazakhoz, hogy nyissák meg ők a Kegyelem kapuját. Mert „a megköttözött nem szabadíthatja ki önönmagát a fogság házából“, a caddik és hitvese pedig — egy. Férfiak, a legjámborabbak és legvénebbek, ijedten gyülekeztek a Tan házában és egész éjjel és egész nap zsoltárokkal ostromolták az égi Segítséget. Ezerszer is belefoglalták a vajudó szent asszony nevét a fohászok fejezeteinek kezdőbetűibe. És nem használt. Mély főkötős, bőjtölő, sápadt öregasszonyok berohantak az imaházakba, feltépték a frigyszekrény ajtaját és kétségbeesett könnyörgéseket kiáltottak bele a megremegő tórák közé. A temetőt is felmérték már, bocsánatokat suttogtak a sirokba és megkérlelték a halottakat. Összegyültek a tizek is és felső erőket belevonva új nevet adtak a betegnek, hogy a Végzet kegyetlen küldöttje rá ne találjon. De hátha éppen a várt gyermeket akarja sujtani, akinek jövődő nevét, fiúét vagy leányét, csak az égi szeráfok és kherubok tudhatják?... És amikor semmi sem segített, elküldtek a professzorért, akinek hírét-nevét zengték messze földek. Micsoda megalázkodás. Halandó emberi kéz beavatkozásától várni, amit a végtelen mennyekből, felső és legfelsőbb hatalmaktól ki nem könyöröghettek.

— Csitt! Csitt! — csöndesítették egymást a sötét udvarban. Halkabban, halkabban! Még behallatszik!

Olykor-olykor kinyílt a nagy Tanház ajtaja és a belülről kiáramló fény hirtelen megvilágította az udvaron állók aggódó arcát. Egy aggastyán jött ki „az ülők“ közül és komoran kérdezte: „Megjött már a segítség?“ Aztán sóhajtván visszavonult és betette az ajtót.

Már éjfél volt. A Tanházból kinyöszörögtek az éjféli sirámok foszlányai: „Hang hallatszik Rámában. búgó, kesergő ének, Ráchel siratja gyermekeit“... És egy éles hang sikította közbe a folytatást: „Így szól az Úr: tartsd vissza hangodat a zokogástól, szemeidet a sírástól. Mert van reménye jövődődnek, és a gyermekek visszatérnek határukba...“

Egyszerre közeledő kocsi zaja verte fel az éjszaka csendjét. A nyitott kapu előtt robogó hintó állott meg hirtelen. A lámpások halvány fényénél látták a fűrgén leugró feketeruhás férfit, kis táskával a kezében. Mellette fehérbeöltözött fiatal nő, csomaggal a hóna alatt.

— „Itt a professzor!“ „A professzor!“ — suttogták az udvaron. Gyorsan, remegő tisztelettel utat nyitottak. Néhány lépcső magasában csakhamar megnyílt a Könyvek szobája. És látni lehetett, amint a professzor odalép a cadik elé, pár szót vált vele és rögtön besiet a beteg szobájába.

* Megjelent németül is a Pester Lloydban, Patai Edith fordításában.

tön besiet a beteg szobájába. Karbolszag csapott ki az ablakok nyílásán. Majd kis üst sistergése hallatszott. Forralják, tisztítják a műtőeszközöket. A függönyök mögül szilhuettek mozgása látszott kísértetiesen. Az asszisztensnő öltözteti a professzort. Ráadja a hosszú fehér köpenyét, átköti fehér fonállal a nyakánál és az ujjainál. Most mintha magas fehér főkötőt tenne a fejére. És amint így megáll a forró üst előtt és fel emeli fedelét és sűrű gőzpára száll fel arca előtt, olyan, mintha valami misztikus főpap lóbálna áhítatos tömjénfüstölőt egy templomoltár előtt... A fedőt gyorsan visszatette a helyére, fölnézett a faliórára, aztán elindult a Könyvek szobája felé...

*

Ott álltak egymással szemközt, fehér köpenyben a nagy professzor és fehér kaftánban a nagy cadik. Mint egymás felé sodródott földi és égi hatalom két képviselője.

— Míg a műtőeszközeim átforralódnak, néhány percet diskurálhatunk — mondotta a professzor mosolyogva. — Különben nem kell búsulni. Nem lesz semmi baj.

— A Legfelsőbb segítségével — tette hozzá a cadik. — Tőle függ minden.

— És egy kicsikét az én kezem sikerétől is — tréfálkozott a professzor.

— Az Ön kezének sikere is a Legfelsőbb kezében van.

— Orvosi operáció és theologiai disputáció nem vág egymáshoz — ütötte el a vitát a professzor és tekintete ráesett a nagy foliánsra, mely a cadik olvasó állványán nyitva várta a belemélyedést. Kedélyesen kérdezte:

— Miben bújárkodik e késő órában, Rabbi?

— A Fényesség könyve ez — felelte a cadik. — Titkok gyűjteménye.

— Titkok? — csodálkozott a professzor. — Afféle kabala? Szellemidézés?

— Nem! — felelt komolyan a cadik. — Írva van: „Nincs varázslás Jákóbban és nincs bűvölés Izráelben.“ — Rejtelmes, mély tanítások ezek. Nehéz megmagyarázni.

— Mégis, Rabbi, talán megértenék belőle én is valamit.

A cadik kissé habozott. Feltárja-e a gyöngyöket az illetéktelennek, akiről azt se tudja, nem űz-e gúnyt belőle? De amikor mélyen a professzor szemébe nézett és látta a benne égő szomjúhozás és sóvárgás tiszta tüzeit, felvillant benne a gondolat, talán az Úr nevének megszentelése lesz, ha valamit rásugározott a Fény könyvéből erre az idegenre is. Halk, tompa hangon kezdte:

— Férj, feleség és születendő gyermekről szól ez itt, a Teremtés fejezetében. Nehéz más nyelvre átültetni. De megpróbálom:

„Írva vagyon: És megáldotta *őket* és nevezte *őt* embernek. Nincs-e itt ellentét? Értsd: a kettőt, férfit és nőt együtt nevezte a világ Alkotója embernek... Mint a láng, mely a kanócon lebeg és nem távozik tőle és nincs felemelkedésük csak együtt...

„Jer és lásd az Írás mélységét... Egy madár száll föl éjjelente az Éden kertjébe, lobogó láng a szárnya, ragyogó tűz a csőre és felrepül az Élet fájának ágaira és betekint a Lelkek csarnokába. Ez a Madárfészek titka... És ez a rejtett értelme a Teremtés könyvének: *„és folyam ered fönt az Éden kertjéből — és pára száll föl a földből... A nő vágyakozása ez a férfi után... Mikor a felső vizek egyesülnek az alsó vizekkel és termékenység árad a világra... De ha meddőségbe vész az áldás, arról szól a próféta siralma: „Eltávoznak a vizek a tengerből és a folyam elpusztul és kiszárad...”* Akkor elgyengül az Élet fája és elhatalmasodik a Halál fája... Míg a termő csókról zeng az Énekek Éneke: *„Csókoljon meg szájának csókjaival...”* — Amint írva van: *„És megcsókolta Jákob Ráchelt...”* Lélek a lélekhez tapad és fent a Lelkek Csarnokában, a Madárfészekben új fény gyullad ki és ragyog és világít és gyarapítja az Ég trónusának dicsfényét... És ez a titka e versnek: *„Az Egek áldásai felülről és a mélység áldásai alulról, emlékek és ölekek áldásai, az örök csúcsok vágyakozásáig!”*...

— És nincsen joga az egyszerű emberi váagnak is, mit Isten plántált beléje? — szakította félbe a professzor.

— Minek plántálta volna bele a vágyat céltalanul? — felelt szeliden a cadik. — Minek adta volna koronáját az ember fejére és minek alkotta volna a maga képmására, ha nem lehet azután részese többé a felsőbb világok formálásának?... Íme, olvassuk: „A Lelkek Csarnokában várnak ősi napok óta a vágyó lelkek elrejtve a fényben, mely világít a világ végétől a világ végéig és várják, hogy a férfi és nő egyesülésében megtalálják megváltásukat... Erről szól a Zsoltár: *„A karmesternek éneke a leányzókról...”* De vannak leányzók, akik nem énekelnek..., akiket nem vár bölcső dala, madárfiókák csipogása... Betűk lánognak és lobognak alulról és nem bírnak egyesülni a felső betűkkel... Erről mondja a Teremtés Könyve: *„Vajjon az ember — a mező fája-e?...”* Száraz, kihült üszök, minek nincs lángja, fénye és a lélek sötétben senyved és gyarapítja a sötétség hatalmát...

— Gyönyörű szimbolumok ezek — szakítja félbe a professzor — és gyönyörű tanítások! A modern állam is felveszi a küzdelmet a meddőség ellen, a nemzet jövőjéért. De nem kell-e számolni a gyarló ember természetével és az asszony félelmével?

— És miért nem félnek a Legfelsőbbtől, aki minden pillanatban visszaveheti ajándékát, az életet? — felel szeliden kérde a cadik. — Ime olvassuk: „Az Úr világának megváltása nem jöhet el addig, amíg ki nem fogynak mind a lelkek a Lelkek csarnokából.” És arról, aki ez ellen vét, szól az Írás: *„Aki megrabolja apját és anyját, mondván, nem bűn ez, társa ő a romboló embernek.”* Hogyan értendő ez?

Jer és lásd a szavak rejtelmét: Apja: az égi Atya, áldott legyen, anyja: Izrael Gyülekezete... És nézd, mily haragvók a próféta szavai: *„Jaj azoknak, akik levágják a gyermekeket...”*

„Fönt a Szezelem Csarnokában, a Diófakert lombjai között, a Madárfészekben keresi a Legszen-tebb a szent lelket, kézenfogja és csókolja és becézi és magához emeli és játszadozik vele, mint apa dédelgeti gyermekét: Biborszárnyú galambom, én ártatlanom... Így bocsájtja le földi útjára és kíséri tekintetével, figyeli a magasból, féltve és óva...”

A professzor ámulva hallgatta a Rabbi misztikus szavait és szinte irigyelte tőle ezt az erős hitet. Valami szó lebegett az ajkán, de ebben a pillanatban kinyílt a szomszéd szobába vezető ajtó és egy fehér főkötős fej nyult be:

— Tanár úr, minden elő van készítve.

A tanár gyorsan felemelkedett és besietett. A cadik egyedül maradt és igyekezett tovább olvasni a Fény könyvéből. De a betűk most oly ködösen röp-ködtek a szemei előtt. A gondolatai oda hajoltak a másik szobába, ahol emberi kéz beavatkozása dönti el az életet és a halált. Miért is adott a Mindenható ennyi hatalmat egy mulandó ember kezébe? Nincsenek-e más útjai? Vagy ez is az ő rejtelve, hogy társává akarja tenni teremtményét a Teremtés titkában?... Újra a könyvbe merül és olvasni próbál. De csak nézi, nézi mereven a betűket... Hiszen a Fény könyvének pusztá nézése is már áldást jelent... De talán jobb lesz most imádkozni, zsoltárokat mondani, könyörögni egy élet megmentéséért...

Vagy tán két életért? És ha egyért, melyikért?... Íme, előtte a Madárfészek titka, melyről szól a szent Parancsolat: *„Küldve küldjed el az anyát és a fiókat vedd magadhoz...”* Félelmes gondolat...

Csak vége volna már a várakozásnak!

Felkelt a helyéről, fel és alá kezdett járni a szobájában. Sorba elmondotta azokat a zsoltárokat, amelyeknek kezdőbetűi azonosak a súlyos beteg nevének betűivel. És úgy rémlett, mintha hallaná lent az imaházban könyörgő hivek hangját, akik egymás után ugyanezeket a zsoltárokat mondják... Talán vele imádkozik most az egész mindenség, vele imádkoznak szobájában a könyvek, amelyeknek betűi felrepülnek és könyörgésre ébresztik a felső betűket, hogy kegyelemért esdekelyenek az Irgalmas számolyánál... Oda ment a sarokba, a kis emelvényen álló Frigyszekevényhez, reányomta fejét a bársonykárpitra. A halántéka úgy feszült, mintha szét akarna pattanni. Hirtelen felkiáltott: „Ne büntesd őt, Atyám. Legyek én inkább engesztelő áldozat...” És kimerülten leroskadott a Frigyláda mellé, a karosszékre...

*

A betegszoba ajtaja kinyílt. Fehér köpenyén néhány vérfolttal lépett be a professzor. Arcáról feltolta a védőmaszkot a homlokáig és szemei izgalomtól tüzeltek.

— A beteg meg van mentve, Rabbi. Nagy nyugalomra van szüksége.

— És a gyermek? — kiáltott fel a cadik és a hangja reszketett.

— Megmagyarázok mindjárt mindent, felelt zavartan a professzor. — Csak üljünk le egy kicsit. Aztán tovább diskurálunk majd a Madárfészek titkairól.

Mikor egymás mellett ültek, a professzor a cadik felé fordult, megfogta a kezét, bánatosan nézett a szemébe, mintha elő akarná készíteni valami rosszra. Kis habozás után megszólalt:

— Nagyon komplikált eset volt, Rabbi. Sőt a műtét sikere érdekében, fájdalom, ki kellett zárni a további gyermekáldás lehetőségét is.

— Jaj, hogy így büntetett a Legszentebb mindkettőnk! — kiáltott a cadik és kikapta a kezét a professzor kezéből, irtózáttal, mintha egy gyilkosé volna...

*

A cadik gyöngédsége felépülő, lábadozó hitvese iránt nem ismert határt. Naponta többször megszaki-

totta tanulását és benézett a betegszobába, hogy szemeknek, szavainak melegségével vigasztalja és erősítse. Egyes hívek már sokalták is a látogatásokat, amikor a cadik szobája tele van tanácsot kérőkkel, tanítást várókkal és áldást lesőkkel. De vajjon a beteg látogatása nem szent parancsolat-e? Hiszen írva van: az isteni Glória lakozik a beteg feje fölött. És aki beteget látogat, elviszi betegségének hatvanadrészét?...

De ahogy haladt a gyógyulás, úgy nőtt a cadik szívének szomorúsága. Nyomott napok árnyéka nehezedett a lelkekre...

És mikor a teljes felgyógyulás után a ház népe újra vissza akarta helyezni a cadik kerevetjét a Könyvek szobájából a régi helyére, bánatos, csüggedt tekintettel leintette őket és szomorúan szólt:

— Hagyjátok csak ott... Ha a Legfelsőbb, áldott legyen, így sujtott minket, mire való még a bohózkodás?...

Feleki Sándor: Vigasz

*Ha szíved már kihalt, pusztá,
Minden remény összezúzva
S nem tekint más te utánad,
Csak a sötét, lomha bánat,*

*Ha már senki, semmi nincsen,
Mi éltedbe napfényt hintsen:
Mig szemeid könnyben áznak,
Keressed föl szülőházad.*

*Az élet hogy illan, futva...
Onnan keltél vándorútra.
Emléked a multba téved,
Édes, drága gyermekévek.*

*Ahány könny van még szemedben,
Négy fala közt hadd peregjen.
Sírd el, sírd el ami éget,
Ha nem is hall senki téged.*

*A pajtás, ki veled játszott,
A lehajló vén akácok
Reád többé nem ismernek.
Te volnál a pajkos gyermek?*

*S mégis, mégis e könnyektül
Fájó szíved megkönnyebbül.
Halvány arcod, úgy érezed,
Símogatják puha kezek.*

*Mintha egy ajk csókot nyomna
Gondtól redős homlokodra,
Hangja, vigaszt hízelegve,
Víz újból friss kikeletbe.*

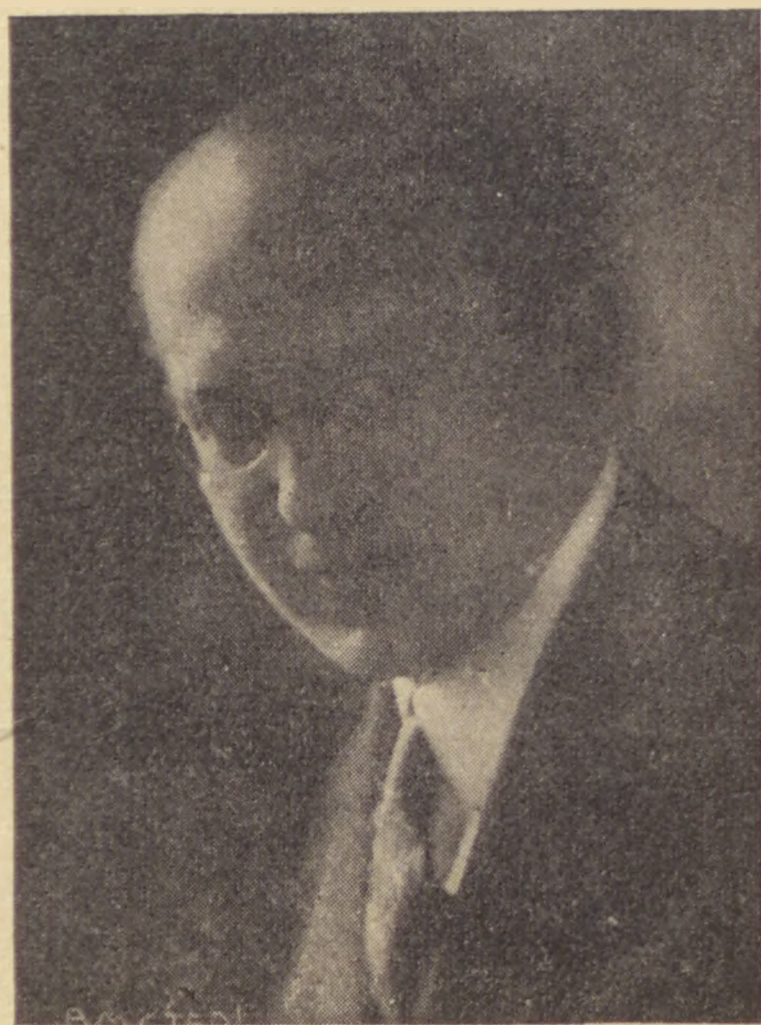
*Szava oly halk, szinte néma:
„Fiam, jársz templomba néha?
Amíg fürdik lelked hitben,
Addig, ne félj, veled Isten!” —*

*Valakinek szelíd szeme
Mintha féltve megvédené.
Pedig az már réges-régen
Pihen kint a faluvégen.*

Wilhelm Wachtel: Jemenita nő

DR EHRENFELD BERTALAN: A JOGVÉLELMEK A RÉGI ZSIDÓ ÉS RÓMAI JOGBAN

Hét évvel ezelőtt hunyt el Budapesten nagy sikereiben fölfelé ívelő pályájának derekán, alig 40 éves korában dr. Ehrenfeld Bertalan ügyvéd, aki jogi tanulmányai mellett a Talmudban is buvárkodott. Az első volt, aki doktori értekezésül a zsidó és a római jogot összehasonlító tanulmányt nyújtott be a Pázmány Péter-egyetemnek. Ebből közöljük e részletet:

A zsidó törvény vallásos alapjellege okozza a talmudi jognak azt a szubjektívizmusát, az igazságszolgáltatásnak azt a bensőségét, mellyel nem találkozunk egyetlen mai jogrendszerben sem. A jognak tisztelete vallási kötelesség, minden jogsértés vallási bűn, Isten haragját felidéző vétek, s ha a bűnös elkerüli a földi igazságszolgáltatás sujtó karját, számot kell adnia a túlvilágon, a legfőbb bíró trónusa előtt. Ezért nemcsak a külső cselekvés tilos, mely a jogrendbe ütközik, hanem bűnös a lélekben megfogamzott gonosz szándék is, mert elpártolás Istentől, megrontja a lélek tisztaságát, tönkreteszi nyugalmát. Az isteni törvény lelkiismerethen is kötelez.

Ez a szubjektívizmus áthatja a talmudi jog egész területét. Nagy szerepe van még a magánjogban is, melytől más jogokban a legtávolabb áll, s ez juttat oly jelentőség-teljes szerepet a *vélelemnek* a talmudi jogban. Mert nem a törvény holt betűjét alkalmazza a bíró — a betűt, mely őt, — hanem az anyagi igazság felderítésére törekszik az eleven élet ismerete alapján és ebben segítik őt a vélelmek.

Hozzájárul ehhez a talmudi peres eljárás jellege is. A bizonyítékok szerzése a fejletlen forgalom, kultúra és az írásbeliség ritkasága következtében igen nehéz, s a már megszerzett bizonyítékok mérlegelésében a bíró keze meg volt kötve. Csak annyi értéket tulajdoníthatott nekik, amennyit a jog engedett. Bizonyosság nehezen volt szerzhető, azt kellett tehát vizsgálni: mi, hogyan szokott történni, mi a valószínű, mi mellett szól a vélelem.

A talmudi *vélelem* nem a jog által megállapított feltevés, mint a római jogban, melyet azon hatalom tekintélye emel formai bizonyossággá, mely jogszabályokat van hivatva alkotni. Ez a zsidó államban nem is lehetséges. Ott nincs emberi törvényhozás, csak isteni kinyilatkoztatás. A további jogfejlődés alakilag szorosan ehhez kapcsolódik és az észszerűségen kívül nincs más tekintély, mely a vélelmet törvénynek tenné. Innen a talmudi vélelmek racionális alapja, szemben a rómaiak legális jellegével. Ezek a jogi forgalom, a jogszolgáltatás biztosságát tartják szem előtt, gyakran a valószínűség teljes figyelmen kívül hagyásával. És van Rómában törvényes vélelem, melynél a törvény tiltja az ellenkező bizonyítást, tehát formális igazságot teremt és ugyancsak a törvény tekintélye teremt a fikció útján nemlétezőből létezőt.

Mindez ismeretlen a talmudi jogban. Annál nagyobb szerepe van itt a természetes valószínűségnek, az észszerűségnek, s erősen megnyilatkozik ebben a keleti gondolkodás frissesége, finoman — sőt néha túlságosan — disztíngváló élessége, salamoni ítéleteket produkáló szellemes találékonysága. Ezt a keleti szellemet nem lehetett merev szabályok béklyóiba szorítani, mert a zsidó bíró nem hivatalnok, aki a felső hatalom által hozott törvényt alkalmazza, hanem a szent tannal vallási kötelességből foglalkozó jogtudós, akit az ítélkezésben vallásos szempontok vezetnek, s aki ítélkezéseiben nem felelős, csak saját lelkiismeretének. A népjogokban általában nincs fellebbezés, mert nem szakbírák ítélkeznek, hanem népbírák és alakilag sem a jogszabályt alkalmazzák, hanem az anyagi igazságot kutatják, tehát nem volna értelme ítéletük revideálásának. A római bíró és középkori inquirens bíró elsősorban a törvény alkalmazásáért felelős, ez hivatali kötelessége, ha tehát a fél nincs ítéletével megelégedve, kérheti a magasabb hatóság felülvizsgálatát. Ezért sincs a talmudi jogban sem fellebbezés. A bíró a lelkiismeretének felelős, nem kell tehát megkötni kezét a vélelmek alkalmazásában, nem kell azokat törvénybe foglalni, sőt jogot lehet adni a bírónak a vélelmek kiterjesztésére is analógia útján.

Így alakul a vélelmek jelentősége és jellege a talmudi jogban.

Felosztásuknál tekintetbe vesszük, hogy különböző logikai alapra vezethetők vissza.

Az emberi értelemben legközelebb áll az a gondolat, hogy ha valaminek a megváltozása nincs bebizonyítva, azt továbbra is fennállónak tekintjük, mert a ténynek a multban volt fennállása bizonyos, a változás kétséges. Ez a gondolat alapja azoknak a vélelmeknek, melyekben egy régi állapot fenntartása vélelmeztetik.

Itt egy volt tény jelenlegi fennállása a vélelem tárgya, míg egy másik csoportban a jelenleg létező állapot jogi jellege mellett szól a vélelem, mert a tényleges állapothoz rendszerint a jog szokott fűződni, s bár az a jelen esetben kétséges, mégis mindaddig felvesszük a szokott jogviszony létezését, míg annak megszűnte be nem bizonyul. E vélelem a birtok vélelmének alapja.

A legtagabb körűek azok a következtetések, melyek az emberek erkölcsi és értelmi jellegéből, lelki tulajdonságaiból vagy a körülményekből vonhatók.

Ere vezethető lényegében vissza a talmudjogi elbirtoklás is, mely egyrészt azon a gondolaton alapszik, hogy aki hosszú ideig háborítlanul gyakorol valamely jogot, nem gondol arra, hogy jogát esetleg kétségbe fogják vonni és ezért nem őrzi meg bizonyítékait.

Igen érdekes és teljesen orientális gondolkodásra vall az igazmondás vélelme, vagyis a jogállító igazmondására való következtetés abból, hogy bár módjában állana, nem hoz fel egy reá nézve előnyösebb állítást.

Végül röviden érinteni fogjuk a többség vélelmét is, vagyis az indukcióhoz nem teljesen elegendő esetekből való valószínű következtetést, melynek azonban főleg rituális törvények szempontjából van jelentősége, de jogi szempontból nem érdemel nagyobb figyelmet.

A vélelem perjogilag annyit jelent, hogy a vélelmezett tény mindaddig valónak fogadjuk el, mintegy „ideiglenes igazság“-képpen, míg az ellenkező be nem bizonyul. A vélelem tehát a bizonyítás terhét a tényt állítónak válláról a tagadóéra hárítja át, vagyis egy kivételt statuál a bizonyítási teher szabálya alól.

VOJTECH RAKOVS* (PRAHA): RÉZI UTOLSÓ ÓRÁJA

A haláltól Rézi nem félt, — legalább is úgy mondogatta — de borzasztóan hántotta az a tudat, hogy utolsó órája nem lesz a rendszerető és istenfélő zsidónő utolsó órája, akinek ágyát a Szentegylet jámbor tagjainak imája veszi körül. Falun lakott, Szedletényben; kívülük Modchen és Rézin kívül, más zsidó a faluban nem lakott, a szomszéd falvak pedig messzi voltak. Kit fog hívni és hol fogja keresni, ha utolsó órája hirtelen bekövetkeznék?

És amint minden dolgában Rézi óvatos volt és előrelátó, úgy ebben az ügyben is nem várt az utolsó percre, hanem mindjárt, amint némiképp nem érezte magát jól, férje kénytelen volt Rézi részére felhajszolni a vojkovicei Chevra Kadisa embereit. Mikor azután a jámbor férfiak elvégezték a beteg ágya mellett imáikat, Rézi felkelt és végezte munkáját tovább, mintha mi sem történt volna. A szent férfiak eltávoztak hangosan morogva, de egyikük sem merte tőle ezt a szolgálatot megtagadni. Rézi ugyanis gyakran hangoztatta, hogy igenis ezen imákra időnként joga van, már 30 év óta fizeti a Chevrának a járulékokat és ő pénzéért akar valamit, még pedig még életében.

Télidején történt. Rézi részt vett egy karácsonyelőtti zimankós, barátságtalan napon szomszédnőjének temetésén — nélküle Szedletényben nem hantoltak el senkit sem — és a temetésről már csak Kovácsné támogatásával tudott hazamenni.

Otthon Kovácsné segítségével levetkezett és lefeküdt az ágyba. Kovácsné nem mozdult el mellőle. Estefelé megérkezett Modche fáradtan és éhesen. Rézi fájdalmas sírással fogadta: most igazán elérkezett az utolsó órája, hamar össze kell hívni az embereket, hadd imádkozzanak ágya mellett erősítésképpen az utolsó útra.

— Nem bírom ki reggelig — suttogta fájdalmas hangon Rézi, de azután erélyesen folytatta: — Kovácsné itt marad mellettem, te pedig elmész Krenekbe Náckohoz; Nácko azonnal menjen el Vojkovicebe Hellerért és Friedért; te Krenekben bevárd őket és mind együtt jöttök, de siessetek, nehogy engem már a deszkán találjal, mert ezt nem bocsátanám meg neked!...

Amint Modche sóhajtozva és morogva eltávozott, Rézi fűrgén felkelt ágyából, Kovácsné segítségével tiszta, hófehér alsóruhát vett fel, amelyre a csipkéket ezelőtt három évvel varrta rá a vojkovicei zsidó bál alkalmából; fehér éjjeli kabátot öltött magára és visszafeküdt megint az ágyba. nyugodtan várva a percet, amelyben Isten őt magához szólítja.

* Augusztus 8-án meghalt Prágában 73 éves korában az ismert cseh író, Vojtech Rakous, akinek több írása jelent meg a „Mult és Jövő“ hasábjain is.

Vojtech Rakous 1862 december 8-án született Stary Brazdim-ben. Már fiatal korában cseh irodalmi körökhöz csatlakozott és csak csehül írt, de mindig hű maradt zsidóságához. Élete vége felé mind pozitívabban foglalt állást a zsidóság és a palesztinai zsidó építőmunka mellett. Elbeszéléseiben, melyek Csehszlovákiában igen népszerűvé váltak, a csehországi zsidók életét, szokásait és keresztény szomszédaikkal való együttélését festi. Legismertebbek „Vojkoviat i a prespolni“ című elbeszélései. Nagy népszerűséget szereztek maguknak az általa megalkotott drámai alakok közül Modche és Rézi. Egyik színműve évek óta a cseh színházak állandó repertoirdarabja. Mikor Rakous első prózai műve 1911-ben megjelent, J. S. Machar, a kiváló cseh költő és éles megfigyelő hívta fel rá a figyelmet. Kimerítő irodalmi méltatásokat írtak róla Jan Herben, Josef Kodicek és Oscar Donath.

A sötétség odakünn még megnövekedett. Kovácsné meggyújtotta a petróleumlámpát, begyújtott a kályhába és Rézi kívánságára kávé készített. A szobában kellemes meleg terjedt szét, amelyet a kávé illata még barátságosabbá tett. Mindkét asszony jócskán merített a fazékból. Amint megitták kávéjukat, Kovácsné kényelmesen odaült az ágy fejéhez.

— Nos, hogyan van Rézike? — kérdezte részvétellel jesen.

— Jaj, úgy érzem, hogy erőim fogytán vannak, — sóhajtott Rézi — ütött utolsó óráim. Azonban legyen Isten akarata szerint, csak tudnám, hogyan lesz továbbra Modcheval, hogy ő azután, kedves szomszéd asszonyom, Isten őrizze — még egyszer meg ne nősüljön. Hogyan gondolja maga, Kovácsné?

— Nem hiszem, kizártnak tartom, Rézike, én azt hiszem, hogy meghalhat nyugodtan. Hiszen ő már koros ember, de még ha volna is ilyen gondolata, melyik nő menne hozzá?

— Akad elég ilyen nő, — szólt szomorúan Rézi — elég sok szegény zsidó lány van. Igaz, hogy ő már a hatvanon felül van, de mi az? Gyermekei nincsenek; van szép házaskája és néhány száz forint készpénzben. Mennyit kupaorgattam és dolgoztam érte! És most, kedves Kovácsné, képzelje el, hogy Modche túlélne engem! Megholondulok magától a gondolattól is. Minden férjem rokonai kezébe kerülne és kérges tenyereim munkáján még ráadásul nevetnének.

Rubin (Telaviv): Muzsikuskok a Kabala városából

A szobában rövid csend támadt. Majd hirtelen kopogtak a kis kapun. Kovácsné felugrott, hogy kaput nyisson. A pitvaron siető lépések zaja visszhangzott és egy pillanat múlva megtelt a szoba érkezőkkel. Mindannyian, Modche, a kreneki Nácko, a vojkovicei Fried és Heller csontig fagyva dobogtak lábaikkal és sietve dobták le magukról télikabátjaikat.

— Nos, mi van magával, Rézike? — szólalt meg elsőnek Heller. — Miért küldött értünk éjszaka és hozzá ilyen hidegben? Talán várhatott volna az üggyel reggelig. Csak nincsen olyan rosszul?

— De igenis, Heller úr, — suttogta Rézi olyan hangon, amely úgy hallatszott, mintha a másvilágról jönne, — nagyon is rosszul vagyok, érzem, hogy utolsó óráim ez és nem élem meg a reggelt...

— De Rézike, Rézike, megint rendbe fog jönni, — nyugtatta meg Rézit jóindulatúan Heller — mi imádkozni fogunk, ha ez a maga óhajta, de azért még nem kell meghalnia, — mi már néhányszor imádkoztunk magánál.

Rézi szomorúan csóválta fejét.

— Végem van, Heller úr. — Hozd rendbe azt a szőnyeget, Modche, nem látod!? — kiáltott fel hirtelen Rézi szokott hangján, amint észrevette, hogy a vendégek összegyűrik a padlón kiterített drága rongyokat. És mindjárt szepes hangon folytatta: — Végem van, Heller úr, Istennek ajánlom lelkem, de szeretnék úgy meghalni, mint rendszerű zsidó asszony és szeretném, ha még utoljára... utolsó imát...

Rézi meghatottságában sírva fakadt.

— Rézike, ne legyen izgatott — csillapította Heller. — Mindjárt imádkozni fogunk. Különben is itt kell maradnunk reggelig. Odakünn olyan sötét van, mint egy zsákban és olyan hideg, mint Szibériában. Hát miért ne imádkoznánk, ha Magának ez örömet okoz... Kezdhetjük!

Mindannyian, Modche, Fried, Heller és Nácko kezükbe vették az imakönyveket, közelebb léptek az ágyhoz és hangosan, testületileg egyik imát a másik után mondták el. Kovácsné, aki ismét az ágy fejéhez ült, kihúzta zsebéből rózsafüzérjét és csendesen együtt imádkozott a vojkovicei Chevra szent férfiával.

Magasztos pillanatok voltak.

Rézi összekulcsolta kezeit a takaró felett, behúnyta szemeit és az imádkozók egyhangú szózatától elringatva saját gondolataiba merült.

Az imádkozók lassan ehallgattak. Egy óránál többet imádkoztak és elejétől végig elmondtak minden imádságot, amint azt Rézi kívánta.

Heller részvételleljesen felszólította Modchét, hogy menjen lefeküdni. — Maga idős ember és fáradt — mondotta — És ha Magára, Isten mentsen, szükségünk lesz, majd behívjuk. — Modche készségesen hallgatott a bölcs tanácsra, visszavonult kamrájába és nemsokára az igazak álmát aludta. Horkolása a harmadik szobából is áthallatszott. Ez alatt Fried, Heller és Nácko letelepedtek az asztalhoz. Így akarták szintén eltölteni az éjszakát. A tűz régen kialudt a kályhában és a szobában érezhető lett a hideg.

Az éjjeliőr odakünn éppen elfújta a tizenkettőt.

— Náckó, befűthetnél, — szólította meg Fried Náckót — hiszen közöttünk te vagy a legfiatalabbik.

Rézi, aki már szendergett, nyugtalankodni kezdett.

— Mit óhajt, Rézike? — kérdezte Heller részvételleljesen.

— Nácko, ne rakjon oly sokat a kályhába, — suttogta alig hallhatóan Rézi.

— Ne féljen, néni, nem rakok rá — biztosította Nácko Rézit, de azért úgy telerakta a kályhát, mintha övé lett volna a kladnói szénbánya.

Néhány perc múlva megszólalt Heller: — Jó lenne kár-

tyajátékkal agyonütni az időt — és óvatosan Rézi felé tekintett. Rézi szeme csukva volt és úgy látszott, hogy alszik. Fried válasz helyett egy kopott kártyacsomót húzott ki zsebéből és diadalmasan a magasba emelte. A jámbor férfiak arca a kártyák láttára kiderült, eltűnt minden fáradtság és álmoság. Fried a kártyát keverve megkérdezte Hellert: — Nos, mit játszunk? Alef bészt? (Huszonegyest.)

Heller a lámpa kanócát igazgatva igent bólintott. Fried elosztotta a lapokat.

— Hogy nem féltek Isten haragjától, ti pogányok! — kiáltott fel az ágyban Rézi.

Friednek rémületében kiestek a kártyák kezéből, a többiek is megdermedten tekintettek Rézire.

— Hogy nem féltek Isten büntetésétől! — ismételte Rézi és hangja oly hatalmasat zengett, mint az angyalé, aki a bűnösöket a végítélethez szólítja. — Az ember azért hívja őket, hogy imádkozzanak a halála előtt — folytatta Rézi fokozódó haraggal — és a ségecek kártyázni kezdenek.

— Hiszen már minden imát elmondtunk — szólt meg félénken Fried.

— Akkor tessék még egyszer előlről kezdeni, — kiáltotta hangosan Rézi — nem azért fizettem egész életemben a Chevrának, hogy ti itten kártyajátékkal szórakozzatok.

A szent férfiak nem tehettek egyebet, mint hogy Rézi kívánságára ismét elővették imakönyveiket. Hangosan imádkoztak, inkább kiabáltak, úgyhogy az éj csendjében imájuk egészen a falu másik végéig is elhallatszott. Megint végigmondták az összes imádságokat elejétől végéig.

Az imádság befejeztével a férfiak fáradtan dőltek le az asztalhoz. Bosszúságukban mély hallgatásba burkolóztak. Úgy látszott, hogy Rézi is csendesen elaludt.

— Nácko, főzzél nekünk egy kis feketekávét, mindjárt vigabban leszünk — indítványozta Fried.

Nácko nem volt rest és mindjárt nekifogott a munkának. Egy fazék vizet állított a kályhára és a szekrényből kicsiny rézmozsarat vett ki, amelyet jócskán megtöltött pörkölt kávéval.

— Mutasd meg, Nácko, nem vittél-e sokat? — szólalt meg ismét ágyán Rézi.

Nácko engedelmesen lépett közelebb az ágyhoz és Rézi belenyúlt a mozsárba. Rézi rémülten kiáltott fel: „Ha ezt befőzöd, mindannyian a halál fiaival vagytok“ és belemarkolva a kávéba, kiürítette a fél mozsarat. „Ezt tedd vissza a szekrénybe“ és a kávé Nácko markába nyomta.

A kávé felvidította a bosszus férfiakat. Heller és Fried, a Chevra Kadisa öreg tagjai, különböző érdekes, csaknem vidám eseteket meséltek el, amelyeket sokévi működésük alatt éltek át halottak és hozzátartozóik között. Rézi egy ideig hallgatódzott, de azután megint elszendergett.

— Sok esztendővel ezelőtt — mesélte Heller — meghalt Bilichében az öreg Baum, akit mindenütt csak Pinchas Srage-nek neveztek. Mikor felöltöztették a halotti ruhába, azt mondom az özvegynek — már ő is régen halott, — vajjon a zsinórokat a halotti ruhán csokorra, vagy pedig csomóra kössük-e? Sírva kérdezte az özvegy, milyen jelentősége van az egyik, vagy a másik módnak?... A dolog úgy áll, — mondom — ha a zsinórokat csokorra kötjük, úgy az özvegy még férjhez mehet, ha azonban csomóra kötjük, úgy már nem szabad férjhez mennie. „Kérem, kössék meg a zsinórokat csomóra, én nem akarok férjhez menni“ — siránkozott az özvegy és elment. Még nem voltunk készen az öltöztetéssel, kihivatott engem a szobából az özvegy: „Heller úr, — mondta sírva — legyen szíves, kösse a zsinórokat csokorra, tudja, nem akarok ugyan férjhez menni, de mégis, nem lehessen tudni...“

— Ilyenek az asszonyok, látod, itt van a Rézi — sóhajtozott Fried — éjnek idején és ilyen hidegben jut az

eszébe, hogy a Chevra emberei jöjjenek. Azután reggelre semmi baja sem lesz. Óvatosan tekintett Rézi felé.

— Pedig beteg — szólalt meg Heller engesztelően — és kicsit öreg is. Ilyen öreg asszonyok örökké nem élnek. És Modche részére mégis csak csapás lenne, — mit is kezdene...

— Túlélne ezt a csapást is, — vágott közbe Fried és elfeledkezve minden óvatosságról, hevesen folytatta: „Hát nem szenvedett-e eleget Modche Rézitől? Cívakodott vele nappal és éjjel. Ha Modche azt mondta, hogy fehér, addig veszekedett vele Rézi, amíg nem lett a fehérből fekete. A krónikások könyveket írhatnak Réziről“ — fejezte be Fried.

Mélyen elmerülve a beszélgetésbe a szent férfiak, nem vették észre, hogy Rézi már hosszabb ideje nyitott szemmel hallgatódzik az ágyban és szeme az igazságos harag villámjától cikázik. Rézi azonban meg sem mozdult, behunyt szemmel alvást színlelve, tovább hallgatódzott.

— Hát még Modche rokonai, azok igazán felujjongnának, ha Rézi... — mondotta Heller. — Egész életükön át nem volt nekik megengedve, hogy Modchét ismerjék. Most azonban Modche mindent nekik fog hagyományozni, — vér nem válik vízzé...

— Mit csinálna csak szegény Modche, ha Isten elviszi tőle Rézit. Már túl van a hatvanon — jegyezte meg Fried.

— Mit csinálna egyebet, mint hogy megnősülne — mondta Heller. — Modche nem megvetendő férfi és a rőfös Fanny...

— A Fannyt gondold, aki rövidáruval házal? — kérdezte Fried meglepetve. — Igen, a Fannyt — folytatta Heller, — valahogyan összehoznám őt Modcheval. Fanny ugyan már nem fiatal, sok nem hiányzik neki az ötvenhez, de még jóhúsból van és van néhány forintja. Én azt hiszem, hogy Modche gratulálhatna magának...

— Majd adok nektek gratulációt! — kiáltott fel Rézi és nyomban kiugrott az ágyból. És már ott is állt a szoba közepén, az örök zarándokútra elkészített hófehér öltözetben, mint a bosszúnak és haragnak megtestesült anyála.

Heller, Fried és Nácko rémülten ugrottak fel az asztal mellől.

Rézi pedig olyan kacagásba kezdett, mint a sátán a pokolban. Csaknem csontig hatolt a nevetése. Teleerejéből kiáltott:

— És ti vagytok a Chevra emberei! Tudjátok hát meg, hogy már semmi bajom sincs! A jó Isten hamar kigyógyított, csodásan kigyógyított, hogy megakadályozzam terveteket. Ti istentagadók, ti kerítők, ti... ti...

Rémes volt Rézit hallgatni. Nácko, Fried, Heller pillanatig dermedten álltak, azután sietve öltözködni kezdtek. Hamar felöltözve az ajtóhoz rohantak, ahol beleütköztek az alsóruhában berohanó Modcheba. Modche Rézi kiabálásától megijedve, kiugrott ágyából és a szoba felé rohant, azt gondolván, hogy bekövetkezett Rézi utolsó perce. Az ajtó küszöbén még félálmban elkiáltotta magát: „Semá Jiszroél...“

Rézi egész haragját az igazi bűnösök helyett Modche ártatlan fejére öntötte:

— Hát mindent rokonaidra hagysz és a rőfös Fannyt veszed el feleségül — támadt dühösen férjére.

— Megbolondult a feleségem — sutogta Modche reszkető ajkakkal, semmit sem értve az egészszözl.

Modche megfordult, hogy felvilágosítást kérjen a voj-kovicei Chevra Kadisa szent embereitől, de azoknak már csak hült helyét találta. A Chevra emberei a sötétség dacára nyakukba vették lábukat és Modchét a sorsára hagyták.

A cseh eredetiből fordította:

Dr. Verő Ignác, Nagytapolcsány

MÓRICZ ZSIGMOND: PAP KÁROLY

Pap Károly legújabb könyve körül heves vita hullámozott. Ebből az alkalomból kaptuk a nagy magyar írótól az alábbi cikket, amelyet a zsidó szempontokat megvilágító másik cikkel egészítünk ki.

A múlt század utolsó évében született, 1899-ben. En ebben az évben érettségiztem. Húsz év köztünk a különbség a jelentkezésben: programban több. Húsz évvel előttem Mikszáth és kora jelentkezett, azt megelőzőleg harminc évvel Jókai—Kemény Zsigmond s ő előttük negyvennel Dugonics András. Ez a magyar regény történelmi sora.

Dugonics András *neonacionalista* volt s a Pap Károlyék után tíz évvel színre lépő hősök szintén ezt az ujságot hozzák; így forog a világ.

Ha ezt a négy generációt egymás után nézem, mint lépcsőfokokat, a magyar kultúra fejlődési fokozatait járom be. Ma, nekünk, a száz év előtti irodalom, gyermekjátéknak tűnik fel s ki érti meg ma, hogy Dugonicsot korának hölgyei mohón és elragadtatva olvasták. Kevesen. Százan, kétszázan: az volt a könyvsiker, a száz példány, amit a tavaszi vásáron az utolsó darabig eladtak. A magyar közönséget Jókai teremtette meg s Jókai ma kezd ugyanolyan multtá válni, mint az ő korában Dugonics. Ez az irodalom sorsa. Dugonics historikus volt, a történelmi tudós professzora a pesti Univerzitéson s Etelkája a népmesénél naivabb és tudománytalanabb, Jókai nem volt tudós, szeretett történelemmel játszani: ez volt az a terület, ahol senki sem ellenőrizhette az író, ragyogtathatta a színeket és képeket s történelme ma a hindu mesék műfajába tartozik. Pap Károly a jézusi mithoszba eresztette be ujját: úgy érzem, írása időálló, annyi mindenkor lesz, ameddig ma elvisz bennünket. Ez a kultúra sorsa.

Dugonics a tájékozatlan „őstehetség“. Pap Károly a tudomány felett, a költészetté felszabadult és megnemesedett érzélem. Óriási út egy század alatt. Hát még ha hozzáveszem mindazt a faji, vallási és emberi dokumentumot, amit ők ketten jelentenek. A magyar civilizációnak két egymástól mérhetetlen távolságban levő rétege. Az emberiség sorsa.

Az író a kor jele.

Az író magával cipeli az egész tömeg mentalitását, melyből származik. Homeros szabatosan és örökérvénnyel megállapítja a homerosi görögséget. Így minden író, ha tehetség, egy élő korszakot tolmácsol a kornak és a jövőnek.

Pap Károly még abban a korgyűrűben jelent meg, mikor a humanista szellem liberálisra érett. De ő már ifjú lélekkel pontosan érkezett, hogy a huszadik század nagy vívódásában vérrel és kinnal vegyen részt: lelki arca merőben különbözik az elmúlt század minden formátumától. Az ő főalakja, a Mikáel, szimbolikus jelenség: egy távoli jövő jelképe.

Pap Károly a soproni zsidórabbi fia.

Író nem ad mást, mint amit az első rügyezés és

bimbózás idejében öntudatlanul nyert: az írói élet, kiteljesedése a talajnak, melyből vétetett. Pap Károly a zsidóság problémás életének egy kitünő írója.

A zsidó származású írók, úgy gondolom, benne értek el a megtisztulásnak eddig legmagasabb fokára.

A receptióval jelentek meg az irodalomban. Ezer és egy oka van annak, hogy eleinte a zsidó költők és írók igyekeztek áthasonulni a készen kapott irodalmi miliőbe. Kiss József aranyjánosi balladákat írt, míg az élet és a kultúrfejlődés el nem vitte a Reb ős alakjáig. A Kiss József után jövő zsidó írók kötelezőnek tekintették, hogy alakjaiknak keresztény és úri neveket adjanak: bár az életlátás, a jellemalkotás a zsidó faji tulajdonságokat mutatta. Kóbor Tamás az első zsidó prózaíró (mint azt legújabbban Halmi Bódog kristálytisztán megmutatja, e napokban megjelent tanulmánykötetében), aki soha egy pillanatra sem tagadta meg zsidóságát; aki a fővárosi zsidóságot a maga valóságában, — mint úttörő — tökéletes szellemiségében s teljes őszinteséggel hordta fel, negyven éves munkássága alatt soha le nem térve a tövises útról, melyre lépett. Pap Károly még tovább ment ezen a tövises úton: ő neki sikerült a legmélyebb költészet szárnyalásával emelkedni fel mindennemű gátlásokon túl valami étheri magasságba: zsidó és költő. Mikáel az ötezeréves zsidóság inkarnációja.

Itt már elmulnak a szétszórtság bánatai, megnémultak az idegen fajokba, idegen politikumokba fullasztottság indulatai, a függetlenség hiányából származó tikkadtsági érzések: az ő zsidó világa egyszerű, meleg és az őspusztá boldogságától felragyogó élő élet.

*

Pap Károly tizenötéves, mikor a világháború kitört, eszmélkedésének első bimbózásában roppant rá a világkatasztrófa s ez egész csodálatosan, bár természetesen, benne a zsidóságában való konfliktusra vezetett. Mint ő mondja: már mint gyermek meghasonlott a zsidóság külsőségeivel, a formalizmussal s az orthodoxia gondolati elveivel. Tudatlan rohant az igazság után s mint félig gyermek belevetette magát a háborúba s kiment a frontra. Tizennyolcéves volt, mikor a háborúnak vége lett s jöttek a forradalmak. Mintha az igazság beteljesedését várta volna, úgy itta tele magát a cselekvések lázas hatásával. Mint jelenlevőt, őt is beterették a számonkérés csordájába s másfél évet várt a tiszta napsugárra s az alatt a saját lelkéből itta a napot.

Tehát sértett, mint ennek a kornak minden gyermeke. De benne abba az irányba hajlott el az iránytű, hogy filozófus lett. Faji, mentálitási, vérmérsékleti okokból a harc testi rohama helyett, az aktív cselekvés szédülete helyett, a megütött mimóza ártatlanságával a filozófiai tépelődés álmodó és misztikus irányába térült. Sérülését a mélységek kutatásával, az absztrakt álmodozással gyógyította.

Oly mélyen megrázta a szeme előtt lefolyt katalizma, az emberiség felfoghatatlan s megmagyarázhatatlan felfordulása, hogy visszazuhant a multba és minden energiáját az ősök keresésére veti.

Az élet megtagadása a túlvilágért.

Ezzel megint a zsidóság problémájához ér, mert

újra ott van, szemben áll a mai cselekvő zsidósággal, amely az élet igenlését, minden körülmények közt való fenntartását, a gyermekbőséget s az anyagi javak élvezetét akarja: ő viszont meg akarja találni az ideális és testiség nélküli zsidót.

A zsidóságra való nagy reakció visszavezette a zsidóságba. A régít kereste, hogy az újat meg tudja találni.

Regénye, amit evvel a címmel jegyez: „Megszabadítottál a haláltól“, meggyőződésem szerint korunk egyik legnagyobb alkotása. Reám divinációszerű hatása volt. Úgy ittam, mint az élő forrást, amely amint feltör, sarat, követ, dágványt robbant ki, aztán elúszik s megtisztul és partján már gyönyörűséges rétek s virágos berkek, nagyszerű tájak s élő és tűzzel táplált emberi szörnyek játszanak...

Pap Károly elméletekből indul ki, ha ír, elméleteit azonban nem veszi készen senkitől s nem is akarja rákényszeríteni senkire. Saját szerszáma az, ami segít neki, hogy a példátlan veszélyes írói szakadékokon átsegítse. Ennél nagyobbbat senki sem mert, mint ő a Mikáel történeteiben.

Látványnak is magasztos, ahogy a lélek megtörtésében a biblikus világ édességébe menekül és a kis érdekek minden pillanatot lefoglaló sodrából az angyalok körébe s az angyalok énekére bízza magát. Ebben a regényében magasztossá válik a szó és istenüléssé válik a tett.

Pap Károly a legnagyobbat merészelte, amit író próbálhat: hús és vér salakja nélkül élő emberangyalokat teremteni.

Ő úgy gondolja, az ős-zsidóságot lelte föl a lélek mélyén, én úgy érzem, az emberi lelket, a testien felül való ideális igazság szavát és illatát.

Pap Károly nem vesz részt a ma életében, — passzivitása azonban látszólagos — a távolban ég és világít a jelen fájdalmának reflektorfénye.

*

Az írás lehet játék, lehet mesterség és lehet hivatás.

A játékos író könnyen és hamar megtalálja közönségét, az ember szeret játszani, tárgyakkal, eszmékkal és érzésekkel. Aki mesterséggé nevelte magában az írás művészetét, szintén elég könnyen megtalálja a rezonanciát a tömegben: olyan dolgokkal szórakoztat, amik már ki vannak próbálva és biztos hatást ígérnek. Írómesteremberekre éppen úgy szükség van, mint bútorasztalosokra: a lélek szobáit is be kell bútorozni s ezt bizonyos nívón kötelezőnek is tekinti mindenki. De aki hivatásnak tekinti az írást, az az eleven mártírumságot választotta s az csak tanítványokat kaphat. Tömeget csak pillanatonként s akkor is olyan tömeget, mely a veszély pillanatában cserbe hagy és „feszítsd meg!“-et kiált.

Pap Károly ebbe a költői rendbe tartozik. Sorsa félelmes lenne, ha a próféták lelki öröme nem vigasztalná, hogy az igazságért édes jutalom a fekete kenyér és édes a halál is.

Csak legalább annyit adjon meg neki ez a kis mulandó lét, hogy mindhalálíg ott maradjon önmagánál: csak így hozhat fel a tenger mélyéből kincseket.

MÉIR GRÜN WALD: PAP KÁROLY ÚJ KÖNYVÉRŐL

Pap Károlynak a zsidókérdésről írt tanulmánya, ha tartalmilag jelentéktelen alkotás lenne, akkor is joggal számíthatna érdeklődésre — a szerzője miatt.

Pap Károly a mai magyar széppróza egyik legkiválóbb és legzsidóbb egyénisége. Külön színt, új értéket és új utak lehetőségét jelenti a magyar irodalomban. Műveiben nem a külvilág hű rajzát, hanem inkább lelke valóságát adja. És mivel mindig önmagát akarja adni a maga teljességében, — tudattalanul is — feltárja a zsidóságnak távoli rétegekbe nyúló gyökereit. Hőseit nem díszíti fel *Reb Icig*, vagy *Smüle* névvel — mint felekezeti szépirodalmunk egyes nagyságai szokták — és a rituálé alaposabb ismerői gyakran mutathatnak rá az elbeszéléseiben előforduló vaskos tévedésekre. Írói alkotásai mégis a zsidó léleknek talán legőszintébb és legművészebb tükrét adják a magyar irodalomban.

A lét misztikus sötétségeibe látó képessége adja meg e tanulmánya értékét is.

Valószínű, hogy először csak a mai magyar zsidó élet kínzó kérdéseire keresett választ. De ki tudná úgy, mint éppen ő, hogy a mára olyan súllyal nehezedik a tegnapi sora, mint szűk völgykatlanra a legördült szikla. És aki megnyugtató és találó feleletet akar adni korunk problémáira, annak előbb át kell élnie önmagában a mult minden igaz akarását és tettét, minden bűnös mulasztását és vétjét. Eredetileg a mai zsidóság helyzetét tárgyaló műve valószínűleg így bővült és mélyedt történetfilozófiai értekezéssé.

A zsidó nép történeti létének nyitját az ősrégi mondákban keresi. Ezek az ő számára többet jelentenek, mint történeti és filológiai kutatásokat szolgáló anyagot. A monda valóban több, mondhatnók, *a népi szellem időfeleltétlenségének költői alkotásokba való sűrűsödése*. Rajta keresztül jut el Pap a zsidó nép történetének azokba a mélységeibe, ahol rajta kívül újabban csak *Thomas Mann* járt.

Jákob fiai rabszolgákká lettek Egyiptomban és ezt a rabszolgánépet tette Mózes a társadalmi igazság gondolatának nyughatatlan harcosává. Az a néhány oldal, amelyen Mózes lelki fejlődését, eszméi kialakulását, Izrael Istenének megszületését írja meg, e mű legszebb, legmélyebb, legmeghatározóbb része. Történeti regény — in nuce. A népalkotó vezér hatalmas feladatot ró a zsidóságra: az emberi egyenlőség elvén alapuló, paraszti-pásztori kollektív társadalom valóra váltását e földön. A zsidó történet azóta szerzőnk szerint nem egyéb, mint a mózesi eszmék körül ritkán fellobbanó hősi küzdelmek és még gyakoribb gyáva mulasztások sorozata. Pap Károly még a különben engedelmeskedni nem hajlandó történeti tényeket is vasmarokkal hajítja elmélete igája alá. *Minél közelebb jut fejtegetéseiben a jelenhez, megállapításai annál jobban távolodnak a történeti valóságtól, mintha a ma világa távolabb esne tőle Egyiptomnál...*

*

Vannak ugyanis dolgok, amelyeket a regény-, vagy novellaírótól megkövetelünk, de a történetfilozófus-politikusnak csak nehezen tudunk megbocsátani. *Pap Károly a száraz tények és adatok rendszerét, a külső, pozitív valóságot alig veszi valamibe, pedig sorsdöntően fontos az.* Aki a valóságot nem veszi társául harcában az emberiség meghódítására, felelőtlen portyázó csak a történeti mozgalmak hadszínterén és nem akad senki emberfia, aki rá akarná bízni magát.

A hinni és a szerzőt követni kész olvasó is csak gyakori csalódással és bosszankodással vegyes élvezettel forgathatja a „*Zsidó sebek és bűnök*” lapjait, abban a kellemetlen esetben, ha csekélyke történeti ismerettel rendelkezik. Ha értkei is a tanulmány stílusának művészi tömörségét, a történeti folyamatok leírásának költői szépségét, néha pszichológiai mélységét, az erkölcsi düh magávalragadó hevét, még-

sem fog a *minden tudományos támaszt nélkülöző, nem egyszer történelmi valóságnak homlokegyenest ellenkező állításokra tisztán a szép iránti udvariasságból igent bólintani.* Amicus Plato, sed magis amicus veritas. *Barátunk a művész, de inkább barátunk az igazság.*

Már készen levő elméletéhez szabja nem egyszer a történeti eseményeket. A parasztságot kinevezi a mózesi eszmék egyedüli hordozójának. A világtörténetből tudjuk, hogy éppen a parasztság minden változtatni akarásnak, minden társadalmi átalakításnak rendszerint legfőbb akadálya. A zsidó történelemből pedig, hogy hosszú évszázadokon keresztül éppen a parasztok, a kanaáni pogány termékenységek kultusz hívei... És ez elméletének egyik fő alapja. — A rabbiknak a középkorban, — meséli szerzőnk — semmiféle befolyása a zsidóéletre nem volt. Ennek az *ellenkezője az igazság.* Rabbi és nép között a középkor ghejtőjének egységes társadalma semmiféle különbséget nem érzett. Az egyház — nép keresztény anthitézisét, amelyet a felvilágosodás irodalma szült, másolja át és rakja bele a zsidóság történeti fejlődésébe.

A XX. század érzés- és gondolatvilágának kategóriáit vetíti néha az elmúlt századokba. Így például kárhoztatja a középkor zsidóságát, mert a ghetto falain belül nem valószínűsítette meg: — a kollektív gazdasági rendszert. Ez nemcsak azért *groteszk állítás*, mert hiszen a ghetto gazdasági rendszere nem lehetett független a ghejtől kívüli élettől, hanem mert az akkori emberek koponyáiban helye sem lehetett ennek az egész elméletnek. A kollektívizmus élt valaha régen primitív formában nomád őseinknél és él mostanában modern formában például Papnál is, de hiányát felpanaszolni a középkor zsidóságánál olyasmi, mintha valaki *Aquinoi Szent Tamás* szemére hányná, hogy a Szent Háromság dogmájával bajlódott, ahelyett, hogy energiáit a rádió tökéletesítésére fordította volna...

Fájdalmasan bántóvá válik naiv történeti szemlélete azonban akkor, amikor ez a zsidó mártirokról azt mondhatja vele, hogy haszontalanul haltak meg, mert — nem a kollektívizmusért áldozták fel magukat, csak a ritusért. A zsidóság vértanui népük életéért, létük értelméért mentek a halálba („*Halálukkal az életet parancsolták nekünk*“ — mondja Bialik) és ehhez a léthez akkor szervesebben tartozott a ritus, mint a mai zsidósághoz Pap történetfilozófiája.

Jézus mintegy befejezi a zsidóságot, mondja Pap és ezzel csak újra elismétli, amit a keresztény Európa már évszázadok óta állít: Jézus keresztrefeszítésével megszűnik a zsidóság léte. A zsidóság fejlődik, fejlődik, amíg ki nem alakul belőle a kereszténység, azután a keresztény theologia egy intésére udvariassan elhagyja a szellem történetének színterét. Minden népe történetét csak felületesen ismerő zsidó is tud arról a hatalmas szellemi tevékenységről, ami abban az időben a „*Tanházakban*“ folyt. Akkoriban vetették meg a *Misnában* és a *Talmudban* a zsidó nép további két-ezeréves létének alapjait.

Ó-Testamentumnak, a zsidó nép végrendeletének nevezi a Bibliát, pedig a Biblia a zsidóknak soha sem volt Ó és még kevésbé Testamentum. Az „Élet fájának“ nevezték és az élet könyve volt számukra hosszú évszázadokon keresztül.

Így töri át Pap Károly intuíciójának rohanó vad árja a valóság partjait és hordja magával a forrásnál még kristálytiszt vizében az Isten tudja hol felkavart homokot, kavicsokat, innen-onnan elragadott régi lim-lomokat.

*

Műve második, a magyar zsidóság problémáival foglalkozó részének alapgondolata: a magyarság *öncsonkító* nép, szemben a zsidóval, amely *öngyilkos* nép. A zsidó népi ér-

telemben többször követett el öngyilkosságot, a magyar pedig, hogy létét fenntarthassa, kénytelen volt önmagát megcsonkítani és idegeneket fogadni magába. Az együttélés a magyarság és a zsidóság között azon alapult, hogy az egyik a másik hibáira épített.

A zsidóság szerepe a magyarság történetében nem egyéb, mint a magyarság hibáinak hű tükre.

Mi lesz tehát a magyar zsidóság jövő sorsa?

Pap Károly műve ugyanabból az alapérzéshől indul ki, mint a cionizmus: a zsidóság sorskötötte egységének, ősök és utódok végzetszerű egymáshoztartozásának megérzéséből. Műve végén azonban gondolatmenetének illogikus befejezéseként lekicsinyli a *Palesztinaépítés* gondolatát. Ezt csak egy dolog magyarázhatja meg: A cionizmus igen alapos — nemismerése.

Végül néhány sorban a magyar zsidókérdésnek nemzeti kisebbség formájában való rendezését ajánlja, ami ezerszálú, százrétű problémakomplexum és a magyarországi hivatalos cionista felfogással is ellenkezik.

*

Pap Károly műve a zsidó nép tragédiájáról a mai magyar zsidó nemzedék tragikus lelkihelyzetének megrögzítése. Lelki képe annak a diszharmonikus, modern európai zsidónak, akit a történelem a liberalizmus „paradicsomából” kikergetett, de még nem került annak a „belső otthonnak” biztonságos légkörébe, amelyet semmiféle antisemitizmus, fajelmélet, elvakult gyűlölet nem zavarhat meg.

De honnan ered ez a diszharmónia?

E lényegében kiváló munka következtetéseiben, végső megállapításaiban miért olyan fájdalmasan zavaros és elfogadhatatlan?

Minden nép fiai, annak a kultúrvilágnak szimbolumai között nevelődnek, élnek, gondolkoznak és teremtenek, amelyet a bennük közös történeti erő alkotott és hozott létre. Csak közöttük érzi otthon magát a nép lelke.

A ghetto falainak leomlásával azonban felbomlik a zsidó nép lelki egysége. Azóta a két szervesen összetartozó tényező: a zsidó nép sajátos szellemisége, belső öröksége egyrészt, a külvilág hatása alatt benne kialakult fogalom és képzetrendszer másrészt, fokozatosan távolodik el egymástól. A zsidó nép szellemi erői, belső alkotóképességei, idegen eszközökkel dolgoznak. Eleinte ezek az erők elfogódottak az idegen világban és éppen ezért munkásságuk értéke csak másodrangú. De lassan-lassan felszabadulnak és Pap Károlyban már teljes szabadulásukat ünneplik. Az ő képzetvilága is, a fogalomrendszer, amellyel új útra akar indulni, a régi, az idegen, a keresztény-európai, ugyanaz, mint azoké, akiknek elvben oly elkeseredett ellenfele. Mint aki félhomályban érkezik haza házába, amelyet évtizedekkel ezelőtt elhagyott, tudja, otthon van, de azért még kicsit idegennek érzi magát, a bútorok körvonalai csak most kezdenek ismerősökké kialakulni, furcsán érzi magát, de tudja reggelre egészen otthonos lesz lakásában, — ilyen vendég Pap a történeti zsidóság síkján, a zsidó nép „belső otthonában”.

Bár csak Pap Károly ne másod- és harmadkézből átvett forrásokból, idegen nép szemén keresztül vizsgálná azt a zsidóságot, amelynek ő oly elevenül tagjának érzi magát! Ha igyekezne egységre hozni önmagában azt a zsidó szellemi erőt, amellyel oly sok szép alkotást hozott létre, a zsidó történelemben kialakult szimbolumok, képzetek és fogalmak rendszerével, akkor közelebb jutna a valósághoz, a világzsidóság testéhez és lelkéhez, történeti meghatározottságaihoz, jelenbeli törekvéseinek megértéséhez.

Pap Károly megtette az első lépést, megteszi-e a többiek is és lesznek-e akik követik? ...

Sándor Erzsébet cs. és kir. kamaraénekesnő,
a m. kir. Operaház örökös tagja

BOSNYÁK ZOLTÁN: VIHAR

A Mult és Jövő jubileuma alkalmából, melyben Sándor Erzsébet is szeretettel vett részt, héber áriát énekelve, hadd elevenítsem fel egy érdekes emlékeket művészi életünkből.

A nagy Takács Mihály és Sándor Erzsébet operai próbára mentek és véletlenül a próbaszobából kábító, émelyítő szag csapott feléjük. — „Szellőztessenek! Nem lehet kibírni...” — szólt magyaros káromkodással megtoldva Takács és helyeselte Sándor Erzsébet is.

Lett ebből hadd el hadd. Véletlenül Szamosi Elza próbált előbb a szobában. És mindjárt siettek egyesek szítani a félreértést: „Azt mondták: nem lehet kibírni ezt a b. zs. szagot!...” És hírnökök rohannak a szerkesztőségbe és névtelen cikkek jelennek meg egymásután „az antiszemita Sándor Erzsébet és klikkje” ellen. Holott Sándor Erzsébet Erdélyből liberális tradíciókat hozott magával és az Operaházban a legjobb barátnője a zsidó hitközség elnökének huga, Váradi Margit, a kiváló művésznő volt, ura pedig a „Sursum corda” szerzője.

A „Hegedüs Sándor” kormánytöréssel feküdt a fiúmei kikötőben. Rozoga, kis gőzhajón — félig személy, félig teherszállító — vergődünk Venezia felé. Fekete éjszaka. Alig hagyjuk el Promontoret, irtózatoss vihar közeledik. Az utasok halálsápadtak. A lovak a fedélközön betegen esnek jobbra-balra. A fedélzeten ülünk, Sándor Erzsébet, Bródy Miksa, Arthuro de Sanctis és én. Egy rettenetes villám vagy tíz lépésnyire nyílal a tengerbe. Bródy térdre roskadt Sándor Erzsébet elé.

— Bocsásson meg... — és a kezét csókolta. — Most megmondom. Én írtam a cikkeket. Ők jöttek hozzám a hazug beállítással. Rég tudom, hogy az volt. Bocsásson meg...

Sándor Erzsébet szeliden mosolygott és idézte a dalt: „Amit az ember elfelejtett, olyan az, mintha nem is történt volna meg...”

De mennyien és mennyien emlékeznek, — akarnak emlékezni — s adnak hitelt célzatosan kieszt hazugságnak... Még mai napig is.

Pediglen hova lett, aki gyártotta és akiért gyártották!

AZIZ EFFENDI: BEDUINOK KÖZT FALUSI, VÁROSI ÉS „MOSZKOV“

Fellah falu Choranban, túl a Jordánon, Néhány vályogkunyhó a mezők között, egyenes, végtelen mezők, ameddig a szem ellát, sehol egy fa, sehol egy talpalatnyi kert, sehol egy kis árnyék. Az izzó nap melegétől füstölő szemétdomb szaga terjeng a levegőben. A sejk „mudáfá“-jában, vendégsátrában cigaretta és feketekávé mellett ülnek néhányan a falu előkelői közül és pár idegen. A beszélgetők Chorán földjét dicsérik, amelyben az elültetett növény öntözés nélkül is magasra nő, ahol nincs túske és tövis, a levegője egészséges és egészségessé tesz. Chorán földjén nincs beteg és gyengélkedő, áldassék érte Allah!

És az öregek, akik ismerik Galileát, az Émeket és a Jordánt abból az időből, amikor még nem telepedtek le ott zsidók és amikor azok a mezők még kopárak és kietlenek voltak, ezek az öregek dicsérik a narancsokat, szőlőket, erdőket, a szép házakat és gépeket, melyeket ott most látni lehet.

„Ha ez a föld, Chorán áldott földje a zsidók kezében volna, néhány év alatt már nem ismernénk rá. Szőlőket és narancskerteket ültetnének, fájlatokat hoznának ide. Az egész világon nincsenek még olyan „satin“, olyan hősök, mint a zsidók.“

Volt már egyszer Choránban egy kis zsidó telep, de feloszlott a világháború előtt. Azok nem voltak „radzsai“ (vitézek).

A „moszkovok“ — sokkal vitézebbek, ők a legvitézebbek mind között. Olyan bátrak, mint a beduinok, vagy még bátrabbak. „Satin“ a moszkovok...“

— Hát ti miért nem vagytok olyan „satin“ mint ők?

— Mi? Amint látod, szeretünk ülni kávé mellett, lusták vagyunk, Allah és a Próféta életére, nincs nálunk lustább az egész világon...

— A szegény „charat“ dolgozik egész évben, és ezért megkapja a termés negyedét, a többi az úré. Akár kevés ez, akár sok, elég neki lusta életének fenntartásához. Ha a zsidók idejönnének lakni, akkor jobb volna az életünk. „Chér Allah ve'adzset.“ ((Allah jó és ad eleget).“

De egy városi közbeszól:

— Elég nekik „Felesztin“ (Palesztina), maradjanak csak ott...“

— Mitől félsz, te városi? Hadd jöjjenek csak és hozzanak ki a földből többet, mint a fellahok. Miért ne változtassák ezt az áldott földet is virágzó kertté?

— Hát miért nem tisztítjátok meg ti magatok a földet a kövektől és tönköktől? Egy pár napig kellene csak dolgoznotok és a földetek tiszta lenne!

— Mi ugyanazt csináljuk, amit apáink és nagyapáink tettek...

— Az apáitok még nem viseltek nadrágot, ti minek hordtok?

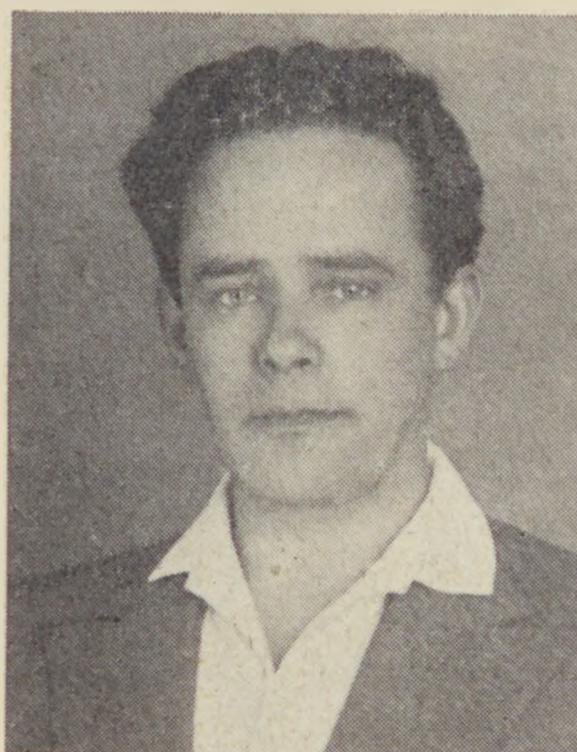
— És ha valakinek egy őse számár volt, a fiának és az unokájának is számárnak kell lenni?

A körüllevők nevetnek.

— Talán a gyermekeink megtanulnak majd úgy dolgozni, mint a zsidók...

— Ezeknek a zsidóknak, ezeknek a „moszkovoknak“ a szíve vasszív, nem félnek semmitől, gyűlölik a semmivétezt, mind dolgoznak, kicsinyek és nagyok egyaránt, „Radzsai!“ (vitézek).

— „Radzsai“ vitézek és hátorszívűek, — felelik mindnyájan, mint egy száj.

VÉR ANDOR: IRÉNKE

*Reggel még tükröm előtt szörnyűködtem:
Istenem, harmincnyolc éves vagyok!
— szinte üvöltöttem a fájdalomtól,
hogy az ifjúság csúful elhagyott.*

*Ámulva és szorongó félelemmel
néztem magam: a szemeim alatt
hogy ássa egyre mélyebbre az árkot
minden kegyetlen, múltó pillanat.*

*Néztem hajamnak sűrűdő ezüstjét,
ajkamat, amely fanyar, keserű,
puffanó arcom, szemem ködlő kékjét,
melyből kihúnyt a láz és a derű.*

*Néztem lomhuló testem bazalttömbjét,
benne alszik — az álma tompa, holt —
a régi gyermek és a régi test is,
mely ifjan feszült, kemény-karcsú volt.*

*Benne alszik az egyre növekvő mult,
a révületben fel-felsajduló...
— de jaj, életre vésni a bazaltból,
még ő se tudná, Michel Angelo!*

*

*Halálba omló-romló életemmel
tehetetlenül így gyöttrődtem én,
míg a szobába robbant mint a szélvész
Kicsi lányom, a nyolc éves Irén.*

*Nyakamba ugrott, rám tűzött szeme
mint a nap, melytől oszlik a ború,
hozzám simult és csilingelt a hangja:
„Mi baj apu, mért vagy oly szomorú?“*

*Én ránéztem, mint aki mély álomból
ocsudik fel és táguló, kerek
szemembe döbrent: milyen egy velem
ez a lelkemből lelkezett gyerek!*

*Néztem ártatlan, két szeme tavának
csillámló, tiszta, édes mosolyát
s megláttam benne gyermekségemet
és utódaim végtelen sorát.*

*S oly szilaj öröm viharzott fel bennem,
oly vadul kellett felüvöltenem,
Hogy Irénke rémulten rándult össze
s reszketve lapult meg a mellem.*

Kálmán Oszkár,
a m. kir. Operaház kitüntetett tagja

GÁL GYULA, A NEMZETI SZINHÁZ ÖRÖKÖS TAGJA: A MULT ÉS JÖVŐ BIBLIAI ESTJÉNEK VEZÉRLAPJA

A Mult és Jövő archivumából emeljük ki Gál Gyulának, a napokban magas kitüntetésben részesült nagy művésznak e tizenötévelőtti kéziratát, mely érdekesen mutatja, milyen gond-
dal készítette elő annakidején a Mult és Jövő bibliai estjét, mely óriási feltűnést keltett. A „Vezérlap“ szinte dráma-vázlatnak hat:

I. A terem minden ajtaja zárva. Az egyes számok alatt senkit sem szabad bebocsátani. Teljes nagy intenzív világosság. Mikor a közönség elhelyezkedett, a pódiummal együttesen fokozatosan sötétedik — úgyhogy csak a szószék és a két menóra látható égő színes gyertyákkal. A zenének végeztével nagy csend: utána

II. szám, a Teremtés. Marad minden a teremben, úgy ahogy volt, az előadó észrevétlenül a szószékhez lép, melyen kezdettől nagy nyitott könyv fekszik — benne a szöveg lapjai — nyitva. Most kezdődik fent a zene és lent az előadás. Miután a szöveg előbb végződik, mint a zene — vigyázni kell, hogy a világosság csak a zene teljes elhangzása után törjön ki, de akkor teljes fényben!

III. szám. Az orgonakíséret mellett Alpár Gitta vagy Dinner Erzsébet nem modern ruhában, hanem valamelyes keleti és hosszú szoknyában, egyszerű övvel, dekoltázs nélkül, a hajviselet lehetőleg korszerű, vagy teljesen szabadon leomló, vagy ha elég hosszú — nagy fonatban előre. Sarok nélküli szandálban szerényen előlép — kezében kottatekercs. Éneklí a Haskivénut. Ének után szerényen meghajlik és hátul eltűnik.

Alpár távozásával — Kálmán Oszkár orgonakíséret mellett a Dank dirt éneklí. Fekete szalónruhában — lehetőleg ne lássék az ingplasztronja — csakis a gallérszövet, széles fekete nyakkendő, mely komoly külsőt kölcsönöz.

Kálmán távozásával a terem lassan elsötétedik és IV. szám rögtön fent orgonakíséret mellett Reiner Katalin elkezdí a „Halljad Izrael“-t és annak befejezte után Mihályfi Béla vagy Fehér Gyula észrevétlenül a szószékre lép és megvárja a bevezető akkordokat. Épp úgy öltözve, mint

Kálmán. Elmondja a Kinyilatkoztatás bevezető részét és a Hozsánna megszólalásakor — hirtelen nagy tisztelettel lehajtja a fejét. A 10 parancsolat minden szakasza után a végső szavakat áhítatos komolysággal refrainszerűen ismétli: Ezalatt fent a zenekar minden szakasz előtt és után hangulatosan félelmes dörgést improvizál. Mikor Gál befejezte a tízparancsolatot és a dörgés elhal — Mihályfi befejezi a szöveget és szerényen kivonul a szószékről.

Világosság.

V. szám. Basilides Mária szintén nagyon komoly, teljesen olyan ruhában és hajviselettel, mint Alpár, egyenesen a szószékre lép és markirozott zongorakíséret mellett el-
éneklí a Patai—Kelen bibliai énekeket.

10 perc szünet.

VI. szám. A terem elsötétedik. Fent a gyermekkar unisono mintegy szétszéledt nyáj panaszát, pár mondatban héberül eléneklí a Haskivénut. Ennek elhangzása után Jászai Mari elmondja Ezékiel látomásait, melynek végén 3—4 erős himnuszszzerű akkord befejezi az egészet.

VII. szám. Világosság. Revere a hárfához ül fekete szalónban és Sándor Erzsébet eléneklí hárfá- és orgonakísérettel „Al maharossz“ héber zsoltárt, — ennek végeztével kimennek.

VIII. szám. Jászai Mari belép Reverével és hárfakísérettel elmondja a Zsoltárokat. Befejezése után kimegy.

IX. szám. Kálmán Oszkár és Reiner Katalin Reverével együtt belépnek és eléneklí az Énekek Énekéből a duettet.

IX. A) Kálmán elénekel egy áriát a Makabeusokból s kimegy.

B) Reiner Ruth-áriája. Kimegy.

X. szám. Jeremiás siralmai. Teljes sötétség, csak a menorák égnek, a művészszozában elhelyezett zenészek elkezdik az örök siránkozás melódiáját, mely halkán hangzik és mely Jeremiás szövegének (Gál) aláfestéséül szolgál, de a szöveg elhalása után egy erős végakkordot kérek az orgonán. Ez fejezi be az egész estét.

BEREND PÁL: HA HERZL TIVADAR ÉLNE...

Az ujságíró merész kísérlete, mikor Herzl Tivadar szellemét idézi egy napjainkba beállított, apokrif interjú segítségével, amelyben elképzei, hogy a zsidóság halhatatlan vezérének mi volna mai szerepe és mondanivalója: a kegyelet és emlékezés jegyében elgondolt aktus a férfúval szemben, aki mindössze 75 esztendő volt ebben az évben. Túlások — az egymillió lakosú Tel-Aviv, vagy a Palesztinai Zsidó Köztársaság feltételezése — Herzl mai szereplése esetén indokoltnak látszanak.

Londonból a Brit-Palesztinai Repülőgéptársaság *Judenstaat* nevű repülőgépén érkezett Herzl Budapestre, hogy egy napot szülővárosában töltsön. Huszonnégy óra múlva az egymillió lakosú Tel-Avivba indul Herzl, hogy az angol kormány megbízásából most, tizennyolc esztendővel a Balfour-deklaráció után átvegye az angol kormányzóság kezéből a hatalmat és mint a *Palesztinai Zsidó Köztársaság* első elnöke, kinyilatkoztassa az ország és a nemzet függetlenségét. Herzlt talán fölösleges leírnom. Mire ezek a sorok a

„Mult és Jövő“-ben napvilágot látnak, a magyar napilapok széles és oldalas riportokban számolnak be a zsidóság vezérének budapesti útjáról. De számunkra maradt fenn az „igazi“ nyilatkozat, amelyet zsidó adott a zsidónak, cionista a cionistának, a *Neue Freie Presse* egykori szerkesztője a szerény kollégának.

Csak egyet: Herzl nem változott évtizedek óta. Szakálla megfihéredett, de haja dús, alakja töretlen, mintha márványból faragták volna, szemében a régi tűz lobog. Mostanában írták róla, hogy egyre jobban hasonlít Michelangelo Mózes-éhez. Ebben a megállapításban sok igazság van. A hetvenegynéhány esztendő Herzl Tivadar az emberi méltóság, öntudat és teremtő erő gyönyörű megtestesülése. Hogy ma, ellentétben az elmúlt évtizedekkel, megváltozott a zsidó ember típusa, hogy a lehajtott fejű, görnyedt hátú galuth-zsidóból gerinces, modern európai férfi lett, szellemében és testében mai ember: ez mindenekelőtt Herzl Tivadarnak köszönhető, aki a maga királyi megjelenésével valósággal „újjáalakította“ a zsidó típust.

A kormányzói bankett után, éjszaka tizenegy órakor fogadott Herzl Tivadar. Kezében az örökös szivar. A dunai

Wilhelm Wachtel (Wien): Hora-tánc Galileában

szálloda ablakai a korzóra néznek, ahol tízezer és tízezer ember tüntet és élteti Herzl Tivadart.

— *Mit érez, excellenciád, ezekben a napokban, — kérdezem — egy héttel a Palesztinai Zsidó Köztársaság függetlenségi nyilatkozata előtt?*

— Büszkeséget és örömet érzek — válaszolt Herzl Tivadar —, de nem kizáróan a zsidó nép modern pionírjai, a cionisták gigantikus munkája felett, hanem mindenekelőtt azért, mert a zsidó nép felismerte a világtörténelmi pillanatot. Mi, cionisták, csak az orvos szerepét játszottuk, aki a haldokló testnek az utolsó másodperchen szíverősítő injekcióval erőt kölcsönöz és átsegíti az agonizálót a krízisen. De a regenerálódó szervezet, a zsidóság példátlan életerejéről tesz tanuságot, hogy a megújulás, a zsidó nép állami életének reneszánsza ilyen teljes mértékben sikerült. Higgye meg, hogy az én érdemem annyi, hogy évtizedeken át nem engedtem a lelkesedést csökkenni, a zsidó nép újjáébredését szalmaláng-tümeménnyé hanyatlani. Egyedül a mult, a történelem, a zsidó nép csodálatos tradíciói adták meg számomra az erőt, hogy támadások, gúny, az asszimiláns zsidóság kezdetben ellenséges magatartása dacára kiépíthettem a zsidó nép útját. Bevallom, hogy hívő, sőt fanatikus zsidó vagyok, akinek a Biblia nem elavult dogmák tára, hanem élő valóság, kapcsolat az őszekkel, akiknek emberi nagyságához hasonlót az ó-kor egyetlen népe sem tud felmutatni. Az a bizonyos Dreyfus-per, amely az első lökést adta meg számomra a gyakorlati cionizmus megteremtésében, csak szikra volt, amely szunnyadó, örök zsidóságotat végérvényesen lángalobbantotta. Hiszek abban, hogy a zsidóságnak elhivatása van a földön, a jelenben és a jövőben is, csakúgy, mint a multban. Mi adtuk a törvénykönyvet az emberiségnek és mi fogjuk megmutatni a világ mai káoszából kivezető utat egy új humanizmus felé.

— *Engedje meg, excellenciád, azt a megjegyzést, hogy túlságosan optimisztikusan ítéli meg az emberi karaktert.*

— Én a zsidó népből indulok ki, amely megvalósította a többezerestendős álmot, mert vezetői értettek hozzá, hogy a *legszebb* gondolatot ébresszék fel a zsidóságban. Azt mondják a zsidóról, hogy önző, áldozatot hozni nem akaró és kizáróan az egyéni érvényesülésért dolgozó ember. Nos a világ zsidósága az elmúlt évben heroikus, hatalmas elhatározásról tett tanuságot, mikor elhatározta, hogy vagyonának felét a Palesztinai Zsidó Köztársaságnak adományozza. Ez a többmilliárdos összeg a zsidó áldozatkészség és általában az emberi áldozni-tudás örökké élő példája. Ne felejtse el, hogy Magyarország, amelynek zsidóit indokolatlanul megvádolták azzal, hogy nincs érzékük a zsidóság világproblémái iránt, az elmúlt évben a világakció során negyvenmillió pengőt utalt át a Palesztinai Zsidó Köztársaság jegybankjába. Ha a magyar zsidóság, amelyről azt állították sokáig, hogy elszáradt ág a közös törzsön, ilyen áldozatokra képes, akkor nem féltem én az emberiség egyetlen nemzetét sem. Csak *eszméket* kell keresni és adni az emberiség számára,

— *Ha visszagondol, excellenciád, a küzdelmek évtizedeire, milyen zsidó megnyilvánulásra emlékszik vissza, mint legpregnansabb élményére?*

— Kétségkívül: látogatásom a cári uralom alatti orosz zsidóságnál. Azt láttam, hogy az évszázados, minden emberi képzeletet felülmúló politikai, erkölcsi, lelki és fizikai nyomás dacára életigenléssel tele dobog a zsidó szív. Lehet-e elfelejteni, hogy az orosz rendőrség jelenlétem alkalmából minden tüntetést, hangos szót elnémított és mégis eljöttek a gettó tízezrei. Némán, mint törhetetlen falanx állottak csöndben, döbbenetes demonstrációban az útvonalakon, amelyek a pályaudvarhoz vezettek. Ők ajándékoztak meg szavak nélkül, de a zsidó szív melegével, életem legcsodálatosabb ünneplésével. Lehet-e elfelejteni a cári Oroszország pusztuló zsidó millióit, akikben a vágy, zsidónak maradni

és zsidó életet élni: csak a marannoszok sorsával hasonlítható össze. Ekkor láttam és éreztem, hogy a zsidó nép nem pusztulhat el. Más népek feloldódtak és elvesztek. Bennünket a gyűlölet és a megsemmisíteni-akarási tartott fenn és tett erőssé. Emlékszik rá, hiszen a lapok beszámoltak róla, hogy két hónappal ezelőtt többórás tanácskozáson voltam Hitlernél, hogy a német zsidóság egyetemes kivonulását véglegesen letárgyaljuk. Lehet, mondotta akkor, hogy életének egyik nagy tévedése a zsidóság hibás megítélése. „Lehet, — ismételte, — de most már késő, meggyőzni nem hagyom magamat, nem is akarom, és Ön, Herzl Tivadar, az az ember, aki nem kér, könyörög a zsidóságért, hanem cselekszik.“ Látja, a zsidóság nemes emberi misztikuma ebből a kemény emberből, a zsidóság legnagyobb ellenfeléből, Hitlerből is őszinte szavakat váltott ki.

— *Szabad-e megkérdezni, hogy látja excellenciád a Palesztinai Zsidó Köztársaság eljövendő fejlődését?*

— Közvetítő terület leszünk a távoli Kelet és a modern Nyugat között. Ötven éven belül a zsidó nemzet munkája következtében el fog tűnni a művelődésbeli különbség Európa és Ázsia között. Az ébredező ázsiai népek a közel jövőben a fehér fajok ellen fordulnak, amely évszázadokon át szolgátságban tartotta őket. A közvetítést, a konfliktus megoldását érzésem szerint a zsidó nép fogja elvégezni, amely, bár multjánál fogva a legtisztább keleti eredetű faj, legtökéletesebben képviseli az európai civilizációt. A zsidóság, amely maga is elnyomatásban nőtt fel, meg fogja értetni a távol Kelet fiaival, hogy az emberiség boldogulásának útja nem a háborún keresztül vezet. És a zsidó nemzet belpolitikájában is példáját fogja nyújtani a nép legszelebb bevonásával történő demokratikus kormányzásnak. A magam részéről egyébként nem tartom szükségesnek, hogy a zsidóság *a maga egészében* visszavonuljon országunkba. Maradjanak meg mindenütt az eddigi töredék-formájában. Ez az állapot felel meg legjobban a zsidóság nagy történelmi missziójának. Egyébként bizonyos, hogy a zsidóság helyzete ideálisan kedvező lesz attól a perctől, hogy van a világon egy terület, ahol mint önálló nemzet élünk.

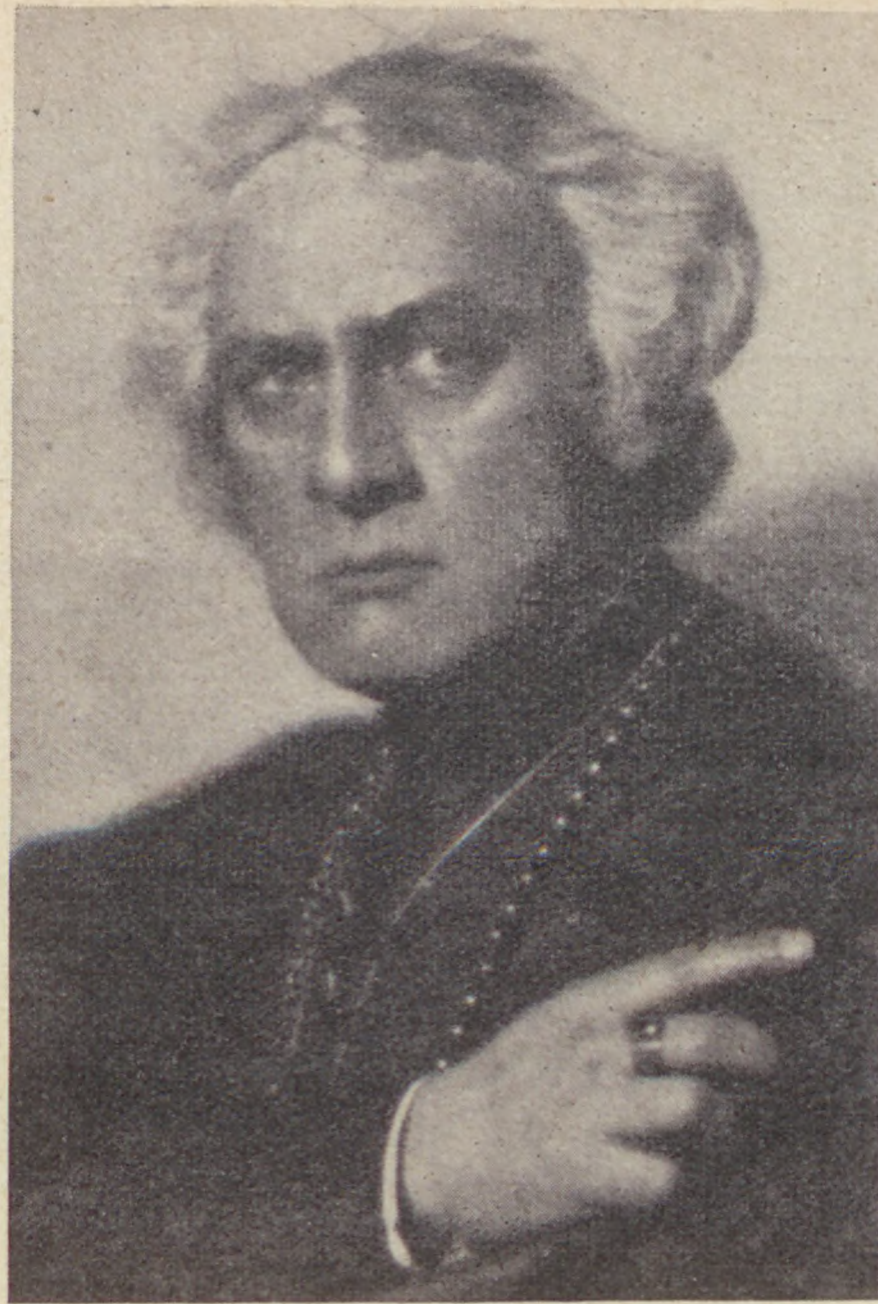
— *Gondolja-e tehát excellenciád, hogy a Palesztinai Zsidó Köztársaság meghozza a világ-antiszemizmus teljes és végleges megszűnését a jövőre vonatkozóan is?*

— Erről meg vagyok győződve. A zsidókat csak addig gyűlölik és üldözik, amíg védtelenek, kiszolgáltatottak és mondjuk meg őszintén, gyávák és gerinctelenek. A Palesztinai Zsidó Köztársaság megteremtésének nemcsak politikai, hanem tömeglélektani jelentősége is van. Eltekintve Németországtól, ma már az egész világon megbecsülik és szeretik a zsidót. Ezt tapasztaltam a legutóbbi genfi konferencián, amelyen, mint tudja, a zsidó nép kiküldöttjeként vettem részt. A német delegátussal folytatott drámai vitám tudvalévően az én győzelmemmel zárult le. Ha látta volna, hogy a világ népeinek delegátusai milyen szeretettel és melegséggel üdvözöltek. A japán meghatalmazott miniszter átölelt és azt mondotta: „Az ön beszédében éreztem az igazi Európa szavát, amelyet mi, távolkeleti népek is meghallgatni és megértetni akarunk.“ Az angol miniszterelnök oda-jött hozzám, megfogta a kezemet és így szólt: „Büszke vagyok rá, hogy az angol nemzet segítette hozzá a zsidó nemzetet állami önállóságához és népi létéhez.“

A Dunaparton most, éjszaka tizenkettőkor, újból felhangzik a Herzl Tivadart ünneplő tömeg himnusza. A *Hatikvah*-t éneklük a magyar zsidó fiatalság tízezrei. A díszruhába öltözött rendőrök vigyázzban állanak és nyilván nem értik, hogy miért nem akar a tömeg széteszlani. Én, aki másfél órát töltöttem Herzl Tivadarral, tudom, hogy túl Herzl érdemein, politikai jelentőségén, emberi népszerűségén, valami egészen zsidó tulajdonság fogta meg az ünneplő tömeg szívét: az emberszeretet, amely Herzl lelkéből árad.

Somló József, a m. kir. Operaház művésze

Beregi Oszkár mint biborosérsek

Gellért Lajos egyik szerepében

BEREGI OSZKÁR: HÁROM KOMOLY SZEREP

A „Mult és Jövő“ eredeti első kötetébe, a „Magyar Zsidó Almanach“-ba, *három zsidó színészről* írtam. Most pedig arról írok, hogy melyik volt a sokszáz között a három emlékezetes szerepem.

Az *első komoly szereplésem a barmicvám* napján volt. A dohányutcai nagytemplom fényesen kivilágított csarnokába léptem be. Szép selyemtalisz volt a galléromon. Saját! Nem drukoltam, mert az Altmann tanár úr jól megtanította a brochekat és a haftorát. Igaz, hogy nem olyan éneklősen, mint ahogyan más szombaton hallottam, amikor tanulmányoztam, hogy más fiúk hogyan lépnek, hogyan sóhajtoznak és sápadnak ott a Tóra előtt. Én bizony kívágtam a hangomat, úgy, hogy az a mutogatós, aki mellettem állt, odaszólt a samesznek: „*Der wird entweder e Cházn, oder e Schauspieler!*“ Délután pedig a nagy barmicvaozsonnán zengő magyar nyelven mondtam el a fogadalmi beszédemet. Láttam, hogy a 96 éves dédnagynéném ugyan törülgeti a szeméit. A beszéd végén odamentem hozzá kezét csókolni és megkérdeztem, hogy miért sírt és hogy tetszett-e neki, amit mondtam. „*Oszkárleben, — felelte — du weisst doch, dass ich ká Wort ungarisch versteh, aber schön haste gesagt, sehr schön!*“

A *másik, még komolyabb szerepem* akkor akadt, amikor Shakespeare százas szériái, magyar hercegek, Rákócziak, Hamletok és Rómeók után egy azóta „végzett“ fakeskedővé lett „úr“ jókedvéből elmentem az Operenciákra (Ober-Ens): Bécsbe. Ott egyenesen énrám szabva, felelevenítették a nagy német író, Gutzkow: *Uriel Acosta* klasszikus zsidó-darabját. Vagy százötvenszer játszottuk és a közönség szemében, amikor mint imaköpenyes Uriel a nagy hűnbánójelenet után kivonultam és nyomomban a színpad szereplői és megrogyva végigmentem a nézőközönség sorai között: valósággá lett a színjáték, igazivá Uriel Acosta sorsa, élővé lett az emberek szemében a könny és a nézőből résztvevő szereplő lett és mint egy templom közönsége állt fel, hogy a szomorú filozófust egy simogató tekintettel megvigasztalja. A színpad beolvadt a nézőtérbe és az összeolvadás sú-

lyos közösségi érzéseket váltott ki. Igaz, hogy az idők járása is olyan volt.

A *harmadik, most már végleg komoly szereplésem Amerikában volt*. Amikor Newyorktól Los-Angelesig, végig a magyar gócpontokon megszólaltattam a magyar költők szavait, olyan verseket és szerepeket, amiket az az Európától elszakadt és elhagyatott magyar talán soha életében nem hallott, úgy, hogy a hamisítatlan magyar szóra könny szökött az én drága magyarjaim szemébe, akkor is, ha „Szeptember végén“-t mondtam, akkor is, ha a mulatságos „Fülemile“ került a pódiumra, mert a lelkekben a magyar nyelv zengése utáni nosztalgia több volt, mint a tartalom vígsága. S amikor eljutottam a Csendes-Oceánhoz, akkor *szenteltek fel egy új zsidótemplomot. A rabbi megkért, hogy a felszentelésen én beszéljek a szószékről, olyanoknak, akik sem magyarul, sem németül nem tudnak*. Nos, én elmondtam angolul Salamon templomavató imáját és Ezekiel látomását a csontok, a nép feltámadásáról (amelyet a Mult és Jövő első nagy kultúrestjén Ármin öcsém magyar fordításában mondtam el). Soha, sem azelőtt, sem azóta olyan a közönségre és az előadóra egyaránt mély impressziót nem tapasztaltam, mint akkor. Éreztem azt a forró fluidumot, ami áramlott a templom szószékéről a népre és vissza hozzám. Egy voltam közülök és nem beszéltem nekik, hanem „*adatott nékem, hogy beszéljek...*“

Három szerepről akartam írni, de a negyediket sem hagyom el. Már ismét Budapesten játszottam nap-nap után, amikor sürgöny, telefon, levél, express: hívtak vissza Bécsbe. „*Da ist eine Rolle, welche nur, und ausschliesslich Sie spielen können!*“ Fel kellett utaznom és az elegáns, erélyes, kemény és mégis gáláns *francia biborosérseket* kellett eljátszanom. Azt írták a bécsi lapok: „*Ein geborener Prelat!*“

A *barmicvámra* gondoltam és arra, hogy az ember nem is hinné, hogy a templom, a hit, az élet, a színpad, mily közel állanak egymáshoz és mindezek pompái mennyire be- ragyogják a valót: gyerekkortól... végig. A multtól a jövőig...

DR IZSAK EDE: NEMZETI ÉS VALLÁSI ESZME

A cikk szerzője, a M. C. Sz. társelnöke, a Jewish Agency counciljának rendes tagja és így az ő véleménye a fölvetett kérdésben azt igazolja, hogy hivatalos cionista körökben is terjed a felfogás, amely a zsidó nemzeti eszmében a vallás jelentőségét domborítja ki.

A földtekén néhány száz népfajta él. Közöttük nagy, hatalmas nemzetek és kicsiny, gyöngé néptörzsek. De egyiknek sem jut eszébe, hogy föltegye magában a kérdést, hogy tulajdonképpen miért van és mi értelme a létezésének. Ha pedig a sors úgy hozza magával, hogy a nagy hal el akarja nyelni a kisebb halat, a nagy nemzet be akarja olvasztani a kicsit, akkor ez a kis nemzet nem filozofál, nem okoskodik, életét áldozza fel, semhogy saját énjét feladja. Így láttuk ezt végig az egész világtörténetben. Egyedül csak a zsidóságnál merül fel folyton-folyvást a kérdés, hogy tulajdonképpen mi értelme a létezésének, a szenvedésnek, az üldöztetés és megaláztatás tűrésének. A kérdés fölvetésének oka pedig nem magában a szenvedésben keresendő. Más népek is szenvedtek és reméltek. Az ok inkább abban a viszonyban rejlik, amelyben a nép hagyományaihoz áll.

Mit jelent a hagyomány? Nem mást, mint a jellegzetes gondolkodás, rítusok, szokások összességét, amelyeket mindenki szüleinél, nagyszüleinél és a tágabb családnál térben és időben tapasztal. Amíg a zsidó nép az ősi hagyományokhoz ragaszkodott, nem is merült fel a létjogosultságában való kételkedés. Ez csak akkor kezdett felszínre törni, amikor a hagyományokhoz való ragaszkodás meglazult, az ősi szokások, rítusok az egyénnek a terhére kezdtek lenni, sőt érvényesülésének akadályát látta bennük. Ha tekintetbe vesszük, hogy a XVIII. és XIX. század folyamán, mily rohamosan távolodott el a zsidóság népi és vallási hagyományaitól, akkor valóságos csoda, hogy nem sokkal többen fordítottak végkép hátat a zsidóságnak és hogy még mindig 15—16 milliónyi nép vagyunk. A kitérés folyamat megállítása, illetve lassítása nagyrészt a cionizmus fellépésének köszönhető, mely egyrészt a kihalóban lévő zsidó nemzeti érzést újra feltámasztotta, másrészt a teljesen reménytelen zsidó tömegeknek új reményt és a zsidó fiatalságnak új ideált adott. Ez az ideál, amint Herzl műveiből is kiviláglik, a zsidóságnak nemcsak szociális kérdését akarja megoldani, hanem ennél sokkal többet. A zsidó nemzeti eszme és az ezzel kapcsolatos palesztinai építőmunka mindenkéltől válasza egy méltóságában megsértett, büszke népnek, amely be akarja bizonyítani különböző vádakkal és rágalmakkal szemben, hogy nem élősködő faj, mely mások kegyelméből él, hanem a maga emberségéből is meg tudja teremteni létének alapjait és felépíteni népi jövőjét.

Ennek a jövőnek azonban teljesen bele kell kapcsolódnia a multba.

Minden nemzeti eszme a multban gyökerezik. A multnak nagy eredményeiben, amelyek annál nagyobbak, minél általánosabbak, emberiebbek. A zsidó mult nem szűkülöklik ugyan nagy harci dicsőségben. Hatalmas népek, görögök, rómaiak, szírek ellen vezetett önfeláldozó küzdelmet. *De világjelentőségűvé a szellemi alkotások, nagy eszmék tették.* Az Egyisten-eszme, a jog, az erkölcs, az igazság hirdetése emeli ki a zsidó népet az ókor nemzetei közül. Szentírásunk, a Biblia, a mi nemesi oklevelünk. Ennek köszönhetjük fennmaradásunkat, ennek kiválasztottságunkat és megbecsülésünket a népek között. Mert minden gyűlölködés, üldöztetés dacára a legkülönbözőbb vallások papjai, szellemi vezérei, államférfiak, írók, költők, művészek szavából és írásából árad Szentírásunk felé a megbecsülés, az

elismerés. Világos tehát, hogy a zsidó megújódást és újjászületést a Biblia nélkül el nem képzelhetjük.

Lehetetlenségnek tartom tehát, hogy cionista ne respektálja a zsidóságnak nemesi oklevelét, amely nemcsak a multnak, hanem a jövőnek is legfontosabb záloga. Nem lehet, hogy cionista negligálja a zsidó ünnepeket és vallási szokásokat, amelyek át vannak hatva isteni igazsággal, erkölccsel, emberszeretettel, poézissel. Lehetetlennek tartom, hogy amikor föl akarjuk támasztani a multat, kikapcsoljuk belőle a vallást, amelynek alapjait a zsidóság rakta le.

Lehetetlen, hogy lemondjunk azokról a szellemi ajándékokról, amelyekkel őseink Ábrahámtól és a patriarcháktól kezdve, prófétákon és költőkön keresztül az emberiséget megajándékozták. A tízparancsolat ígéi, amelyeket az összes kultúrnép életberendezésük alapjául fogadtak el, továbbá bibliánk csodálatos szociális, higiénikus és jogi alkotásai, amelyek iránt az egész világ a legnagyobb bámulattal viseltetik, nem lehetnek közömbösek nekünk nemzeti zsidóknak és nem vállalhatunk felelősséget ezeknek a nemzeti értékeknek elhanyagolásáért.

Nézzük ünnepeinket. Köztük a legnagyobb a Szombat. Ki tudná jellemezni a szombat jelentőségét? Nélküle a zsidó nép rég testileg-lelkileg elsatnyult volna. Neki köszönhetjük, hogy vitalitásunk mai napig is töretlen. És mégis azt látjuk, hogy egyes cionisták a legegyszerűbb péntekesti gyertyagyújtást, a szombat megszentelését is mellőzik. Nem szólva a templombamenésről, a szombati énekekről, a szombat-búcsúztatóról és mindazokról a zsidó hangulatokról, amelyek életünket annyi szépséggel fűszerezték. Ezért a Szombatért fáj a legjobban a szívem. Nemcsak mint vallásos érzésű, hanem elsősorban népét szerető zsidónak. Mert a szombattal együtt pusztul a zsidóság. Palesztinában felismerték ennek a jelentőségét és nagy propaganda folyik még az „eretnek“ munkások között is a Szombat szentségéért. Nálunk, sajnos, még mindig késik a szombati nap nemzetfenntartó erejének felismerése. Vagy itt a Szabadság ünnepének széder-estje, amely tisztán nemzeti ünnep, hiszen nemzetté születésünk 4000 éves emléke ez. Itt a Svuosz-ünnep, a természet, a kikelet az életet szebbé, nemesebbé tevő virágok, a mindnyájunkat tápláló anyaföld és egyúttal a Tóra, a kinyilatkoztatás ünnepe, amelyben a zsidóság összekötötte a természet és a szellem megújódásának szimbólumait, szinte jelezve, hogy a természetet is csak a törvény szellemében a tisztesség, jog, méltányosság és önmérséklés alapján szabad élveznünk. Itt a Sátrak ünnepe, ősi nemzeti élet jelképe. A termésbegyűjtés ünnepét is a zsidó nép a Tóra ünnepével kötötte egybe. Lehetséges-e, hogy nemzeti idealizmustól átítatott zsidó ezeken az ünnepeken közömbösen folytassa hétköznapi munkáját?

Miképp elhanyagoljuk ünnepeinket, úgy cselekszünk vallásunk egyéb törvényeivel is. Szomorú dolognak tartom, hogy cionistáink nagyrésznél nincs zsidó rítusnak megfelelő háztartás. Ha a higiénikus törvényeket, amelyek a kaszust megokolták tették, a modern államok ezirányú intézkedése részben helyettesíti is, mégis, nem szólva arról, hogy a ritualitás még mindig sokkal biztonságosabb és mindenképp a leghigiénikusabb, az az érzésem, hogy igazi zsidó házban nem lehet mellőzni ezen alapvető zsidó törvényeket. Az az érzésem, hogy nehéz beoltani igaz zsidó érzést a gyerek lelkébe, aki mást tanul a hittan-órán és mást tapasztal a szülői otthonban. Nekünk pedig, akik az asszimiláció ellen harcolunk, tekintetbe kell venni azt is, hogy minden zsidó törvény betartása egy-egy bástya az asszimiláció és hitehagyás ellen. A ritualitás nem jelent nélkülözést De ha ezt

jelentené is, kérdem: Ennyi áldozatot sem ér meg a mi zsidó nemzeti érzésünk? Hol akkor az áldozatkészségünk?

A zsidó vallás gényusa azonban nemcsak elkülönítő törvényeket adott a zsidóságnak, hanem általános igazságokat is, amelyek az egyetemes emberiségnek közkincsévé lettek. Az ókorban minden népnek, minden városnak, sokszor minden családnak megvolt a maga külön istene. Így volt ez még a nagyon művelt görög és római népeknél is. A zsidó nemzeti gényusz ismerte fel először, hogy minden ember testvér. Hirdette, hogy a világ teremtésénél az Őr csak egy embert teremtett, ennek utódai az összes emberek, ennél fogva senki emberfia nem tarthatja magát különnek a másiktól. A proféták az univerzális emberségről beszéltek, Jezsaiás a világbékéről, nemzetek szövetségéről, minden háború megszűnéséről ábrándozott: Cionból indul ki a tan és az Örökkévaló ígéje Jeruzsálemből... És a népek átkovácsolják kardjaikat kapákká, dárdáikat sarlókká, nem emel nép nép ellen kardot és nem tanulnak többé háborút. És ezek a proféták, a legegységesebb eszmék hirdetői, a szombatban, zsidó ünnepekben, zsidó törvények betartásában látták a zsidó nép fennmaradásának biztosítékát. Lehetséges-e hát, hogy amikor fel akarjuk eleveníteni, újjáteremteni a zsidó nép aktív történelmét, lemondjunk arról, amiért évezredek óta mártíromságot szenved a zsidóság? Elképzelhetetlen, hogy fölöslegesnek nyilvánítsunk dolgokat, törvényeket, amelyekért százezrek és milliók népünkben inkább vállalták a hontalanságot, bizonytalanságot, máglyát. Lehetséges-e, hogy mi cionisták lemondjunk a nemzetfenntartó hástyáinknak egyrészéről, csak azért, mert kissé kényelmetlenül érezzük magunkat benne?

A zsidó Palesztinának csak úgy van és lesz létjogosultsága, ha zsidó vallású Palesztina lesz. Enélkül Palesztina talán néhány százezer munkanélküli testvérünknek fog ideiglenesen otthonul szolgálni, de sohasem lesz belőle zsidó állam. A régi zsidó bölcsek azt tanítják, hogy három oszlopon áll a világ, ezt a három oszlopot ma úgy variálhatjuk: Tórán, munkán és szociális igazságon. Nekünk, cionistáknak, akiknek stabil örökkévaló zsidó Palesztina az ideálunk, stabil oszlopokat kell keresnünk, hogy az állam szilárd örökkévaló oszlopokon nyugodjék. A zsidó nemzeti eszmét nem lehet a zsidó vallástól elválasztani. Érző ezt öntudatlanul a zsidó tömeg is, amelynek hiába magyarázzuk, hogy a cionizmus népi, nemzeti mozgalom, amelynek a valláshoz semmi köze. Nem hiszik el. És kétségtelen, hogy rengeteget ártanak és fognak még ártani azok a hazai és külföldi cionisták, akik nyilvánosan megszegik a vallás legelemibb törvényeit. Aki az eszme szolgálatában áll és annak szenteli életét, kötelessége mindent elkerülni, ami az eszmének árt, még akkor is, ha neki egyénileg kellemetlen. Egyéni viselkedésével többet árthat valaki a mozgalomnak, mint amennyit összes beszédeivel és írásaival használ.

Ha a sors bennünket, cionistákat, egy nagy történeti feladattal bízott meg: a zsidó nép regenerálásával, akkor nekünk például kell szolgálnunk minden tekintetben, vallásos tekintetben is. Zsidó öntudatban, jogos büszkeségben, önérzetben, sok tekintetben tudásban csakugyan előljárunk, de ha vallásosságban is előljártunk volna, akkor ma a mozgalom és Palesztina felépítése sokkal tovább tartana.

En a zsidó nép útját csak úgy tudom elképzelni, mint ahogy Spinozát láttam Hirszenberg híres festményén: Spinoza nemes alakja halad az utcán, miközben az utca szélén összegyűlt csöcselék szidalmazza, gúnyolja, de a bölcse ezt észre sem veszi, csak könyvébe mélyedve halad tovább az úton. Ha a zsidóság bibliájába mélyedve folytatja útját, mit sem kell törődnie gúnyoló tömegekkel, nyugodtan haladhat tovább a sors által számára kijelölt úton az idők végtelenségéig.

DR MUNK ÁCS BERNÁT: EGY IRODALMI H'AGYATÉKRÓL

Meier Ábrahám Munk
hátrahagyott művei

Meier
Ábrahám
Munk

V. Regény: „Az árva Ráchel emlékoszlopa” (Maccebet Rachel ha-jetomah) címen, mely kéziratban 300 sűrűn írt negyedről lapra terjed s így mintegy kétkötetnyi. Tartalmának pusztán vázlata is túlterjedne e közlemény megszabott keretén, ezért beérjük itt egyelőre azzal a rövid tájékoztatóval, melyet errenézve maga a címlap nyújt. E szerint R. regénye összefoglalása a cseh földön élő zsidó népmondáknak (sippurim), melyeket öregek beszélnek gazdagokról és előkelőkről (minegidim unedibim), kik a mi századunk (XIX. sz.) kezdetén éltek. E népmondák itt mind Ráchel személye körül fonódnak, ki már gyermekkorában jutott árvaságra, mert atyja elhagyta anyját, hogy elcserélje vallását s a nő elhalt bánatában, leányuk pedig szülők nélkül egyedül maradt. Évek múltán a kitért atya magas rangba emelkedett, udvari tanácsos lett s ekkor unszolni kezdte leányát is, hogy jöjjön hozzá, hagyja el hitét s legyen olyan, mint egyike az ország nemes hölgyeinek. Ráchel az ajánlatot s ezzel együtt jövőjének minden fényes kilátását elutasította s megvetette (a sunémi asszony szavaival), mondván: „Népem között lakozom én (Kir. II. 4, 13). Csodálatos is volt Arnstein Ráchel, Wimpfen gróf leánya a nők között Izraelben mindhaláláig (1880). A mű 23 fejezetre oszlik, mindegyiknek címe egy-egy bibliai idézet, mely az illető rész eszméi, vagy eseménybeli tartalmát jelzi. Pl. „Nem neveztetik többé az alávaló nemesnek” (Jéz. 32, 5), „Eljött a reggel meg az éjjel is” (uo 21, 12), „Vajjon fölcserélte-e egy nemzet az ő istenét?” (Jerem. 2, 11), „S visszatéríti az atyák szívét a gyermekekhez” (Mal. 3, 24). A mű címlapján találjuk befejezésének idejét is: 1895 Tammuz havában.

VI. Homiletikai magyarázatok a Tóra I. könyvének Beresit-Vajjeseb szidráihoz (Debarim achadim bipesute hat-Torah). Szellemes nyelvi és tárgyi észrevételek a bibliai szöveg bizonyos verseihez, valamint a hozzájuk fűződő Midrás- és Rasi-magyarázatokhoz. Erkölcsi tanulságok kifejtése alkotja célját ennek a sajátos zsidó irodalmi műfajnak is. Több ily fejtegetésnek összefoglaló költemény a befejezése.

VII. Költemények: a) Elégiák: 1. Gambetta halálára. — 2. Kossuth Lajos halálára (1892). — 3. Egy tudós halálának évfordulóján. — 4. Ne sirasd az elhunytat!

אל תבכו למת

— 5. „Jobb a gyászházhoz menni, mint a vigalom házához” (Kohel. 7, 2).

b) Tanköltemények: 1. Az élet alapjai. — 2. Elimelech és Noémi („Társánál is gyűlöletessé válik a szegény, de a gazdagnak sok a barátja”. Péld. 14, 20). — 3. Írók versengése. — 4. Az epés tudós és tanítványai. — 5. Vig és komoly énekek. — 6. A test és lélek gyógyulása. — 7. Egy

öreg, ki vagyonát elvesztette. — 8. Ellenkező kívánságok. — 9. Ifjúkori szerelem. — 10. „Nem a bölcské a kenyér s nem a tudósoké a gazdagság“ (Kohel. 9, 11). — 11. Gazdag és szegény találkozása. — 12. A baj minden időben barát.

c) *Epigrammák* (gnómák): 1. Egy tudósra, ki feloldotta magát (erkölcsi köteleitől) gazdagságában. — 2. Egy gyermektelenről. — 3. Ha kezed fáradságából élsz. — 4. Perpatvar házastársak között. — 5. A pörlekedő asszony. 6. A roshakáhálhoz. — 7. Születésnapra. — 8. Az alvás.

VIII. *Apróságok*: 1. *Bölcs mondások* (aphorismák). — 2. *A szorgalmas és a renyhe* (kis olvasmány).

IX. *Családi eseményekről való elmélkedések*: 1. *A gyermek játékra, az ifjú tanulásra, a férfi tettekre* (élet-történetem vázlata 1890-ig). — 2. „*A házasságok az égben köttetnek*“ (legifjabb hugom 1899-ben történt eljegyzése alkalmával). — 3. *Szivem érzései legifjabb leányom esküvője alkalmával* (1899 május 21). — 4. „*Éveink napjai: van azokban hetven esztendő s büszkeségük fáradtság és baj*“ (90. Zsolt, 10; gondolatok születése napjának 70 éves fordulóján).

X. *Önéletrajz* (Sippure qorot chajjaj), mely nagyszabású mű édesatyám életének történetét 69 éves koráig vázolja s 323 sűrűn írott negyedréti lapra terjed. Voltakép zsidó társadalmi korképek sorozata, mert az egyes személy eseteit s körülményeit rendszerint a közviszonyokkal kapcsolathatja tárja elénk. A szülők és nagyszülők részben a szegény s szigorúan vallásos, részben a jobbmódú s vallássosságot műveltséggel egyeztető néposztály képviselői. Az iskolázás alsó fokának, a chédernek hő leírása becses adalék a hazai zsidó közoktatás történetéhez azért is, mivel sok elemi tanító működése van itt méltatva, kiknek egyébként alig maradt fenn emléke. Ugyancsak értékes adatok a felvidéki s morvaföldi talmudiskolák történetéhez a nyitrai, lakompaki, kaboldi, galgóczi, leipniki, szemnici és pozsonyi jesivák beléletéről közölt rajzok. Lelki szemeink előtt elvonuló további képek: Az országrészeket átkolduló kis hócher. A koplaló, fagylődó, éjjel-nappal szorgalmaskodó, végül betegségében odavesző talmudi ifjú (Munk Gábor). A gyászoló árvák megható örökségosztása. A máról-holnapra igazgatóvá minősített jesivanövendék. A Nagyszombatban gimnáziumi tanárokkal s Császka György későbbi kalocsai érsekkel barátkozó zsidó tanító. Visszatérés a rajongva szeretett rabbi-mesterhez, a galgóczi gáonhoz s ennek elkísérése új állomására, Nagyváradra. Itt új világ: talmudtudó, előkelő modorú, gazdag zsidók, kik a világi tudományt is nagyrabecsülik. Kurländer Izsák (Jechezkel) hitközségi elnök háza, mely tárva nyílt hajléka minden betérő vendégnek s szegénynek. Az író-tanító pályájának folytatása e háznál. Bibliatanítás modern szellemben tartalmi összefoglalással, mely egyszersmind a német előadókészség gyakorlása. Tanítványai között kiválik Neumann Ármán, a későbbi országgyűlési képviselő. A házitanítóból hirtelen átmenettel gabonaügynök lesz s a jól haladó üzlet lehetővé teszi a házasság gondolatát. Váratlan események emlékeztetnek a mondásra, hogy a házasságok az égben köttetnek; neje lesz Kurländer Izsákné (szül. Stein Johanna) unokahuga és gyámleánya: Stein Sára, áldott emlékü édesanyám. Az egymásután született gyermekek mindegyike öröm s „becses vagyon“ (Kol jeled aser nolad li, hajah li hon jaqar meod). A zsidó „követválasztás“ 1868-ban s az orthodox győzelem súlyos gazdasági következménye. Szereplés a hitközségi életben. Betegségek: az író fél szemének elhomályosulása (félszemmel is folytatta tanulmányait s irodalmi munkásságát). A gyermekek embe- rekké válnak, a szülők boldog öregkort érnek. (Vége köv.)

DR NEUGRÖSCHEL ENDRE: ERKÖLCS, BŰN, BŰNHŐDÉS

A vallásos élet két legnagyobb ellensége: a nem-törődömség és a hazugság ellen veszi fel a küzdelmet a haladó zsidóság, amelynek hívei *Ézsaiás próféta* nevét írták zászlajukra. Kényelmes álláspont azé, aki megköveteli a többi zsidótól, hogy az összes rituális előírásokat tartsa meg, — hisz ő úgysem tart semmit. A haladó zsidók töprengenek a problémákon és ragaszkodnak a szertartások közül azokhoz, amelyeket a zsidó hagyomány megszentelt és amelyek szépségükkel és magasztosságukkal a lelkeket Istenhez emelik.

Dr. Neugröschel Endre a zsidó jogfelfogás erkölcsi és társadalmi alapjait világítja meg Micha próféta tanításának fényében. Ezek a magas színvonalú fejtegetések különben a zsidóságnak semilyen felfogásával sincsenek ellentétben.

I.

Szeresd az irgalmasságot, igazságot cselekedjél, alázatosan járj a te Isteneddel (Micha 6. 8.); ennyi Micha prófétánk etikai tanításainak summája.

Kétségtelen: vannak erkölcstani *elméletek*, melyek a próféta lakonikus szaván túlszárnyalnak; de minden bizonynyal nincs erkölcsi *elv*, mely e szó keretében el ne férne.

„*Szeresd az irgalmasságot!*“: a humanizmus, a helyes emberszeretetet eszménye. De mi a helyes emberszeretet? Boldoggá tenni az embert, vagy jobbra, Isten *ideájához* hasonlatosabbá? A zsidó etika a rigorizmus rögzösebb útját választja: számára a boldogság önmagában nem erkölcsi cél; teljes erkölcsi értékűvé egyedül a jóság gyakorlása teszi az embert, a kötelesség teljesítése embertársával szemben még önnön boldogságának feláldozása árán is.

Ami ezt a zsidó humanizmust a maga korában egyedülálló jelenséggé teszi: az erkölcsi, lelkiismereti parancsnak világi, törvényi parancsként való kodifikálása. *A zsidó gondolkodás realizmusa nem tűr ellentétet cselekvőség és lelkiismeret között*: a humanizmus nagy eszményét nem bírja a lelkiismeret kiszámíthatatlan hullámaira, hanem a világi törvény szilárd partjai közé ékeli. Így válnak a Tóra és mind a későbbi zsidó törvénykönyvek is a történelem legnagyobb filantrópikus kódexeivé.

Parancsok légiójával rendelkezik a Tóra a *jótekonyság* szabályairól és egyben szervezetéről is és pedig oly rendszer szerint, mely a nemzsidó népek történetében csak *évezredek múlva lép előtérbe*. A szegények ellátását ugyanis nem bírja a társadalom könyörületére, de *közteherré* teszi azt, amelyet ki-ki vagyona és jövedelme arányában tartozik viselni. Ám a Tóra a szegényvédelemnek ezen a legmodernebb fokán is *túlszárnyal*. A mező szélének gyümölcse, az ottfelejtett kéve, az elhullott kalász, a hetedik év minden termése és még rövidebb időszakonként az aratás tizede *nem adományként*, de *saját jogán* a szegényé! Felmérhetetlen e tulajdonkorlátozási gondolat merészsége egy oly társadalomban, amely — mint Izraelé — a magántulajdon korlátlanosságának szilárd alapkövén épült. De a zsidó törvényhozó előtt minden jogi kategóriánál szentebb az erkölcsi törvény: emberhez méltóvá tenni a felebarátot, emberré nemcsak fizikai, de morális értelemben; *ne érezze a szegény a szégyent, hogy gyarló embertestvére pusztán kegyelméből él; ellenkezőleg: váljék benne tudatossá emberi méltósága, érezze, hogy Isten képére teremtettségének, születésének pusztán ténye jogán önálló helye van a nap alatt, elvitathatatlan, égi eredetű joga az élethez*.

A filantrópiának éppen ez az érzélgősségtől, puhaságtól ment erkölcsi telítettsége az, ami a zsidó humanizmust

az emberiség erkölcstörténetének egyik legmegragadóbb jelenségevé teszi.

Harmadik jellegzetessége a zsidó humanizmusnak: *az emberszeretet univerzalizmusa*. „Szeresd az irgalmasságot, oh ember!“, hangzik az ige annak jeléül, hogy az emberszeretet parancsa nemcsak a zsidót kötelezi, hanem minden embert; de különösképpen *kötelezi a zsidót minden ember-társával szemben fajra és felekezetre való tekintet nélkül*. Az emberi szolidaritásnak ez a korlátlanága egészen a görög stoaig példátlan az ókori etikában. Egyedül a zsidó emberszeretet az, mely az erkölcsi monotheizmusból fakadó spontán magátólértetődéssel ölel magához minden teremtetett lényt, tekintet nélkül faji és vallási hovatartozására.

„Igazságra törekedjél!“, szól a második parancs. *Az emberi élet nem önmagában erkölcsi érték, hanem azért, hogy az igazságnak válhat részesévé.*

Íme az etikai törvény, mint a zsidó kultúra kezdete és mozgatóereje! A kultúráé, mely — dinamikájában — nem egyéb, mint az igazság felismerésének szolgálata, fáradhatatlan haladás a határtalan igazságok mélye felé, végtelen szellemi evolúció.

Ám a prófétai szó nemcsak erre, a lét minden problémáját isteni harmóniában feloldó bölceleti igazságra utal, de a másik igazságra is, mely nem embert és világot, de embert és embert kapcsol egybe: az osztó igazságra, az igazságosságra is, mely nélkül nincs emberi együttműködés, nincs társadalom.

Ám mi ez az osztó igazság? A jogérzet homályos, ingtag ösztöne-e, vagy a világi törvény szöges drótsövénye?

A történeti Izraelt a kinyilatkoztatás kegyelme megkímélte erkölcsi imperativusnak és világi törvénynek e kínzó konfliktusától. Izrael számára erkölcsi és világi törvény egy: a Tóra. A Tóra minden jogszabálya egyben erkölcsi parancs. Nincs vita lelkiismeret és kötelesség, törvénytisztelet és erkölcsi meggyőződés között, nincs kielégületlen erkölcsi felháborodás; mert ami etikailag elítélésre méltó, a jog paragrafusai között sem lelhet kibúvót, viszont ami jogszerű, egyben erkölcsös is. Teljes harmónia jog és erkölcsi meggyőződés között: ez a Tóra örök ifjúságának titka.

„Alázatosan járj Isteneddel!“ — szeretet és igazság mellett ez a harmadik parancs. Ne feledd, hogy ami tökéletes benned, nem magánvaló, hanem csak hasonlatosság Isten tökéletességéhez. Isten nagyságához képest annyira por-szem a halandó, hogy *ember és ember között nem lehetnek rangfokozatok*. Egyedül etikailag lehetnek értékkülönbségek emberek között, aszerint, hogyan tölti be küldetését az egyén az erkölcsi jó szolgálatában. A becsületnek lehetnek fokozatai; de az erő, a hatalom, a tehetség nem többlet-értékek Isten előtt. „Arra tekintek én, ki szegény és megtört lelkű, de ígémre buzgó“ — hirdeti a nagy babyloni próféta (Ézsaiás 66. 2.). „Közel van az Úr a megtört szívekhez és megsegíti a sebhedt lelkeket“ — éneklí a zsoltáros (Zsolt. 34., 19.) és a példabeszéd hozzáfűzi: „utálatos az Úrnak minden, aki elméjében felfuvalkodott, kezemet adom rá, hogy nem marad büntetlenül.“ (Példabesz. 16., 5.)

Ennyi Micha erkölcsi tanításának lényege.

II.

Mit lát a zsidó erkölcs e filozófusa Izraelben? Alázatosság helyett: követelődő fejedelmet, hatalmaskodó főembereket, „ragadozmánnyal megtöltözött dolyfös gazdagokat“. Irgalmasság helyett: hamissággal gyűjtött kincseket, vér után ólálkodókat, atyjuk fiait hálóval vadászókat. Igazság helyett: „ösztvér vékát, hamismértéket, zsákba rejtett család fontokat“, hamis tanut, részrehajló hírot (6, 10, 12).

Különös enumeráció! Csupa másodrangú bűn. Uzsora, csalás, hamis tanuskodás, megvesztegetés. A *főbenjáró bűnök hiányoznak*; gyilkosságnak, rablásnak, erőszaknak, árulásnak

nyoma sincs a próféta szavában. És általa az Úr mégis a legsúlyosabb fenyegetést zúdítja Izraelre: „*Elpusztítlak bűneid miatt!*“ (6, 13.)

Ez az ellentmondás csak látszólagos; a próféta enumerációjának megvan a maga különleges logikája; a látszólag rendszertelenül összehordott bűnök között *van* belső kapcsolat és pedig olyan, mely hatványra emeli súlyukat: *a szociális veszélyesség*.

A főbenjáró bűncselekmények, a Szentírás „vérbűnei“ természetüknél fogva sporadikusak, mert a társadalom reflexszerűen, automatikusan védekezik ellenük; büntetésük úgyszólván sohasem marad el és mindig elrettentő.

Ám azok a bűnök, melyeket prófétán ostoroz: az uzsora, a csalás, az idegen vagyonnal való hűtlen sáfárkodás, a tisztességtelen kereskedés alattomosak; fajuk ezernyi és előreláthatatlan; főképpen pedig nem nehéz a jogszerűség és tisztesség áruhájába öltözniök. Éppen ezért az apró, rendszerré váló alattomos bűnök társadalmi veszélyessége nagyobb a „vérbűn“-énél. Az uzsora, a csalás, a kereskedés tisztességtelensége megőrlik az országfenntartó rétegek anyagi erejét; a főemberek hatalmaskodása, a bíró részrehajlása, kiirtják a társadalmat összefogó bizalmat, a jogrendbe vetett hitet; a hazugság és csalárdság atmoszférája martiriummá teszi a magán- és közéletet. Ám ezt a bomlási folyamatot, — mely a felszín látszólagos nyugalma alatt a társadalom mélyében halad romboló célja felé — nem veszi észre a törvényhozó és végrehajtó hatalom. Egyedül a prófétizmus látja, mint rohan vesztébe Juda és Izrael.

A bűnök e szociálpolitikai értékelési módjából logikusan folyik, hogy a prófétizmus a bűnösség, a bűnért való felelősség nagy problémáját is *szociális szempontból* nézi. Minden tételes törvény a bűn elkövetőjére sujt; tettéért az egyén maga felelős. A prófétizmus szerint azonban a bűnért nemcsak és nem is elsősorban a bűnös felel, hanem maga a *társadalom*. A társadalom, de nem mint a bűnösök számtani összege, hanem mint rendszer, amely berendezkedésének erkölcsi lazaságával, ellenállásának tunyaságával és erőtlenségével a bűn morális és fizikai előfeltételeit megteremtette

Ezzel a felismeréssel a próféta harmadfélezer esztendővel jár kora előtt. Ennyi ideig tart, amíg a tudomány, a XIX. század jogfilozófiája eljut ugyanehhez a felismeréshez: a bűnözés társadalmi együtthatóinak értékeléséhez, a *bűnért való társadalmi felelősség nagy eszményéhez*.

A büntetés újkori bölceletének leggazdagabb eredménye az a felismerés, hogy *a büntetés nem bosszú, célja nem a megtorlás, hanem a javítás, a bűnös visszavezetése a jószág, a hasznos emberi munkálkodás útjára*.

A próféta évezredekkel előzi meg ezt a gondolatot is: a büntetés, melyet prófétál, szava szerint Isten kegyelmének, megváltó akaratának jele. Tisztító tűz Izrael szenvedése és nem retorzió; katharsis, lelki felemelkedés.

„Ne örülj én ellenségem; elestem ugyan, de felkelek, mert ha még a setétségben ülnék is, az Úr az én világosságom. Az Úr haragját hordozom, mert vétkeztem ellene; de csak addig, míg leperli peremet és meghozza ítéletét. Akkor kivisz engem a világosságra és meglátom az ő igazságát. De meglátja ellenségem is és szégyen borítja el, aki ezt mondja nekem: hol az Úr, a te Istened?“

Ez a gondolat legyen a vigasz, melyet Micha prófécijából leszűrünk. Higgyünk abban, hogy a próféta szava egészében teljesedik és amiképpen beteljesült rajtunk az átok, beteljesedik rajtunk az Úristen áldása is; örvendezzünk az idilli képen, amelyben prófétánk derűs messianizmusa feloldja a megbűnhődött Izrael szenvedéseit: a megtisztult Izrael képén, amint békésen legelészik Básánban és Gileádban és megpihen a Karmel erdejében, mielőtt az Örökkévaló járszalagján ismét elindulna új aranykor, új csodák felé.

PAP IZSAK: PATAI EDITH A KÖLTŐ

Részlet egy nagyobb tanulmányból

Amit tulajdon anyjáról mond, magának is szent iga és boldogságos elrendeltetés:

*A teste gyöngye, de szíve erős,
Aranypajzs a szíve a szívem előtt.* (Anyám.)

Amott még ösztönös, mint az Istenből nőtt ő-örök természeti törvény, mely él, cselekszik s nem firtatja magát, amiért is „lelkit a szó lelke nem érti meg“. Itt már belépett a tudatba, elgondolkodik magán, képekben, hasonlatokban reflektálódik. (Elvégeztetett.)

*Sorsod zsámoly, amelyre sorsa hág,
Cserép, hogy hordozza az ifjú fát...
S nem ismered már arcod és szemed,
Nincs tükröd más, csak mély gyermekszemek.*

Még ugyanaz az áldozatosság, odaadás: „és én az övé vagyok“,

*S e zengő, zúgó, lázadó szívet
Boldog alázattal nyújtom feléje,* (Fiam.)

még ugyanaz az erős hit magában, az Istentől való anyaság „pajzsos“ hatalmában:

*És szívemnek szárnyát rád borítom félve,
Ki tudja, a rémek hol lesnek reád,
De nincsen hatalmuk fölötted, míg óva
Föléd borulva vigyáz az anyád.* (Bölcsődal a gheztóban)

még ugyanaz a remegő imádság, jövőt ostromló fohász:

*Remegni félve kis ágyak felett
Figyelné az örök titkú éjbe...
Csak ő, csak ő viruljon, zengjen, éljen.* (Elvégeztetett.)

*Mégis láss engem Uram, ha értük, kik belőlem fakadtak,
Ő értük remegő lázam fényében állok Elébed,
Nagy útjáról fáradt fehérszárnyú anyamadár,
Akkor, oh akkor fordítsd felém Arcodnak fényét,
Akkor láss engem Uram!* (Akkor láss engem...)

*Száguldó kocsijuk csak fel ne boruljon!
Ifjú erejük csak szerte ne hulljon!
Zöldelő koszorújuk csak el ne viruljon!* (Anyasors.)

*Te látod őket Uram a hajnal ezüst ködében,
Értük hulljon hát végre a sorompó-erdő Uram!
Értük olvadjon a hó a magas hegyek ormán,
Tavak jégpáncélja törjön ezer csillagdarabra,
Befagyott folyókon induljon teremő tavaszi zajlás,
Érettük legyen Béke a béke és Munka a munka,
Őérettük,
Hulljon hát minden sorompó égen és földön Uram!* (Ha szólna a hang.)

Oh, az anya még örök anya, örök maga-felejtés, mindent, magát oltárakra-tevés:

Megszünni, eltünni, megszünni egészen (Elvégeztetett.)
*Ha szólna a Hang: Te már csak emlékezzél
Újat ne várj, hajtsd le fejed, mértéked betellett asszony!
Nem zúgolódnék Uram, ...
Kész a kör, záruljon hát össze szívemen!
De értük Uram, értük...* (Ha szólna a hang.)

Életét, lelkét átülteti beléjük, velük való, szívbeli összeforradásra áhítozik:

*Életem tiszta forrását úgy öntögetem szívükbe,
Mint ünnepi bort a szombati ezüstkehelybe.* (Holnap, jaj, holnap.)

*Hármas életet adj Uram! Mindhármuk életét
Érezsem, tudjam, kövessem én egymagamban,*

*Kézenfogva velük, egy láncban összefonódva...
S időm multával úgy peregnek ki közülük...
Halkan, lágyan, puhán... s hulljak újra beléjük,
Mint érett kalász magja a Te áldott meződbe, Uram!*

(Mindhármuk életét.)

Ő mindent ad, féltést, aggodást, védelmező föléjük borulást, maga-tagadást, értük-esdeklést, szívét, lelkét, élete érett kalász-magját, jaj, nem csupán ezen áll: mivé formálja őket az Élet?

*Hatalmas Kéz! Könyörgök! Jól vigyázz!
Élet! Művész vagy kontár léssel-e?
Nemes anyag került kezédbe. Élet
És rajtad áll, hogy mit formálsz belőle,
Fehér szobrot tiszta harmóniába
Vagy szétcsapongó, megtört dallamot,
Mely fájva zeng a sötét éjszakában
Hatalmas Kéz! Könyörgök! Jól vigyázz!* (Könyörgés.)

A teremtés ő-csodájával lélegző anya-szív minden rebbenése e sorokban, az eredendő anyaság — ez lesz a nagyobbik csoda — az ezeréves és minden lelki kultúráltság ezüst sugaraival átszőtt tiszta, fehér palástban. A tudatosság magálátása és maga-láttatása egy árnyalattal sem fakítja le, egy vonalnyival sem tölja el az anyának ő-képét, ahogy az tegnapok és tegnapelőttök párás ködéből felénk ragyog. Patai Edith e verseiben a huszadik század európai asszonyába oltott bibliai ő-anyaság.

Csak hogy a mai anya mártírosabb, fénykoszorús homlokával, sápadón fehérebb arcával, könnyezésektől árkoltabb tekintetével, a jövő nézésétől mélyebbre húzódtott szemével most nő mind a volt asszonyok fölé, most mered új fájdalmak szépségében reánk. A több fájdalom megnőtött, az égőbb könny megsugarasít. Nehéz lesz elhatárolni ezt a mai-anyás anyát a tegnapiótól, a

*...gyermekmosoly, óh drágán kell fizetni...
Örökös remegés.....
Kis kertembe benéz az Árnyék nagy szeme...*

még az örök anya-érzések szava lesz, de már az az érett magként beléjük hullásnak szinte önös megmaradás-vágya nem új szó csupán, hanem a ma emberének valamilyen halhatatlanság után epedő nosztalgiája az anyaérzés komplexumába ültetve. Ez a tiszta, étheri, szent önösség, a velük való testi, lelki, föl nem bontható összefonódottság asszonyosan remegő vágyása, ez az új élet-akarás, maga-megtalálás, beteljesedés éhsége s főleg ennek kihangsúlyozása lesz Patai Edith anya-verseinek sajátos, könnyes, bús és hitese, minden anya-szívvvel együtt-vérző új melódiája.

*Ma még, ma még
Hordozom sorsukat tenyeremen,
Viszem könnyedén, mint aranyos mardarat —
És puha fészkük nekik a jobbam.
De holnap, jaj holnap,
Nem rokad-e lábam az ifjú utaknak sodran,
Sorshordó két karom nem lankad-e a drága tehetől,
Holnap, jaj holnap!
Nem járok-e mögöttük, mint suhanó árnyék,
Vagy messze fejük felett, mint az égen szálló felleg-
hajója,* (Holnap, jaj, holnap.)

Talán e megriadt, keserű hullám-verés között szállt le legmélyebb mélységekbe a támasztéka vesztett anyai lélek, tán e hullám-verés égis tornyosuló tarajának szikrázó záporozásában szárnyal fel Patai Edith költészete legsugarasabb magasságokba.

Lázás, szerelemes izzásban fonódik még a holdog alázatú anyaszív a gyermek köré, lelkét lelkébe fonná, és minden tudat-rezdülését magában szeretné érezni; hogy az őhenne legyen, s őmaga abban. (Én mindig várok.)

*S jaj, gyermekem szívéen is titkok állnak,
Mély titkok, melyek rám sosem találnak...*

És minden élet különvalóság, a gyermek élete is; törzsétől elhajló ág, ernyős virágzat, mely leszakad és új szellők szárnyán idegen kertek felé repül. S öklökkal ver szédült fájdalom az anya keblén:

*Már elszakadt tőlem,
Már elnéz messzire,
És nem az én szememmel!* (A gyermek.)

*Csak nézhetem, kulcsolt kezekkel némán,
Hogy járnak ők a messzeségben bátran
S utánuk lengetem szomorú fátylam....* (Anyasors.)

És ha már maga az anyaság „megszünni, eltűnni, megszünni egészen“, és ha már ebben „sorsod ime: elvégeztetett“, s ha már nincs tükröd más, csak mély gyermekszemek; ebben a gyermekszem-tükörben még van, még látja magát, mégsem szűnt meg egészen, még magára találhat. Még tán beleégetheti a tükörbe magát mindörökre,— még tán mélyebbre is égetődik képe, — lelke tükrözése gyermekébe, annak lelkébe, vérébe, valójába,

*De jön egy lány majd... ifjú, ragyogó,
Hol leszek én, — az anyja akkoron,
Hol lesz szívem, az ezer kintől tépett,* (Fiam.)

Mi marad meg a mindent, magát is elveszített anyának? Legfeljebb a megadó, féltő imádság:

*Legyen áldott, aki jön
A lány...
Ha lágyan fogja meg életét
Finom leányujjakkal
S nem forró asszonyi szorítással... (Legyen áldott.)*

és a féltékeny, remegő reménység, mely az élet vele szövetkező keserveire épít:

*Csak néha kellek majd nekik,
Ha szívük szent jajokkal megtelik.
S a térdemre símul az ifjú fő,
Felcseng az örök, tiszta szó: Anyám!
S ifjúságom: a drága, szent ereklye,
Felcsap szívemből messzetűnt egekre... (Ők és én.)*

és a mártíros megcsendesedés: ők elveszíthetnek, én nem veszítem el őket:

*Eljön a nap...
Magam leszek a csendes, régi házban...
És szomjas szív leszek az éjszakában,
És fül leszek távol zenének tárva,
És szem leszek, nyitott, nagy szemtükör...
Eljön az éj...
És szomjas szív leszek az éjszakában. (Ők és én.)*

Nincs más:

*...életünk hídján robog a mi hűtlen, ifjú seregünk,
Átviharoznak rajtunk, feledve mindent... (Csak te maradsz.)*

s egy keserű óra felriadt sikoltása:

Nem igaz, hogy bennük én folytatódok (Összel.)

Így vonaglik, vérzik az önkezésétől felkarmolt, sebhedt anyaszív a vers ájuldozó soraiiban. Olyan magát-tépő fájdalom, kegyetlen szavaknak olyan lélegzet-elállító viharzása, a keserű rezignáció rekedt objektivitásában olyan tartaruszi fá-

jások, — hogy a szavak szinte materializálódnak, testi valósággá sűrűsödnek és égő sebekké dagadnak.

Persze, az élet, a költő mégúgy felajzott ideg-élete sem merevedhet meg ebben a szinte exaltált felfeszültségében, ecsetjéből egyszerre kifogynak az ultra szín-sugarak és hegedűjén elfáradnak a felső regiszterek. Minden viharok csendbe torkolnak, minden eget-verő hullám hullám-völgybe hull, s minden kavargó lélek-orkán sírásban, imádságban, új hitekben, vagy maga-hitetésben szakad fel.

Talán mégis, mégis remélhetek, talán testi halálom döbbenete megtaláltat, rám-riasztja az elszakadtakat, a felejtkezőket, talán hűlő szívem üzenete felborzolja mélyre üledett emlékemet az elhajolt szívekben s feltámaszt bennök, s ha csak egy lobbanásnyit újra-kelek, non omnis moriar. A határon innen van a tapogatózó kérdés:

*Óh fiaim! néztek-e ti is engem,
Ha rám is, rám is rámborul az este?
S ha sírban nyugszom, eljön-e fiam majd,
Hogy elmondja a legszebbik regét...? (Majd egy napon)*

Az ura anyát-gyászoló fájdalma melengető hiteket simogat szívére, nem, nem akarja letörölni annak könnyeit; nem akarja, hogy őt most felejteni tudja:

*S én akarom, hogy fájjon, nagyon fájjon
S titkon áldom a férfikönnyeket,
Ne nézz reám, szemed ne lásson engem,
Csak őt nézd egyre, őt nézd remegőn.* (Elment egy asszony.)

mert ebben nagy ígéret, a nagy ígéret neki:

*A Kadis lány dallama akkor is ilyen lesz, mint most,
Épp így jajdul, épp így vergődik négy fal szűkös
börtönében
S a könnyes szem is ilyen lesz egészen... (Akkor is.)
Ha meghalok, ha elmegyek,
A fiam engem is majd így temet,
S ha asszonya fölébe hajlik s halkán
Szívére teszi puha, lány kezét,
Érzi-e majd az erős férfi-szíven
A sötét bánat zordon ütemét? (Ha meghalok.)*

A magát féltő, magát örökre elveszettnek látott lélek ilyen várakozásokkal rekompenzálja magát, még benne remeg az alig elült orkán levegő-rengése, még kérdések zilálják, fél és imádkozik:

*S időm multával úgy peregjek ki közülök...
Halkan, lágyan, puhán... s hulljak újra beléjük,
Mint érett kalász magja a Te áldott meződbe, Uram!
(Mindhármuk életét.)*

De már hitesedik, új mesékkal bővöli az elomló csend. ősi áhitatok kegyes, varázslatos csodái ígéznek, messze horizontok távlata tágul, erős bizakodások valósággá nőnek: a vér megmaradása nem hazudik, (Nekünk már késő.)

*...de nekik, kik jönnek utánunk
Nekik, kik egyek velünk s kiknek ifjú testében
Zengő ritmusok sodrán dalolva ég a mi vérünk*

a heplántált lélek-zengés nem némul hallgatásba,

*...kikben múltó szavamnak érce
Ifjú harangok hangján szállva-száll,
Kik tovább zengenek, ha majd napom leszáll... (Nem nekik írom.)*

Ifjú testekben, vérekben, szavak ércében, harangos zengésben tovább ég, él a mi vérünk. Nincs halál, elveszés, csak élet van s örök megtaláltság, örökkévaló zengés; médiuma a gyermek, teste, lelke; rajta, benne halhatatlanná gyökerezem, a végtelenbe zengek.

UJ KÖNYVEK

TIZENÖTEZER SZÓ

Nagy értékkel gazdagodott a magyar zsidó irodalom. Előttöm fekszik az *első teljes héber-magyar szótár*. Baruch schechejanu! Mert nagy dolog, hogy ez a szótár kimerészkedett a sajtó alól, a mi szegény, fáradt napjainkban.

A szerzők lelkesedésének forrása, hogy hisznek a Bibliában. Hisznek abban, hogy a héber elválaszthatatlanul hozzátartozik a zsidó élethez, hogy az ifjúság meg fogja találni a szintézist, a mi modern magyar-zsidó életünk és a mult között. Hisznek abban, hogy ez a szintézis olyan becsületes lesz, amilyen becsületesen tiszta ennek a szótárnak hébersége és magyarsága. Csinos külsejű, jó papírra nyomott könyv. Bevezetésében a szerzők megmondják, kiknek szánták a könyvet: *mindenkinek*, „a héberül tudóknak és héberül tanulóknak.” „Gyakorlati szótárt akarunk a közönség kezébe adni.”

Nincs még egy olyan nagymultú irodalmi nyelv, mint a héber és nincs még egy olyan sokrétegű szókincs, mint a héber szókincese.

Gesenius testes kötetben dolgozta fel a *Biblia* szavait. *Levy* 4 nagy kötetben a *Talmud* és Midras irodalmát. *Eliezer ben Jehuda* megkísérelte a lehetetlent, hogy a *középkori* irodalmon ássa át magát. A jeruzsálemi *Vaad haloson*, a „nyelvgondozó bizottság” időnként gyűjteményeket jelentet meg a mezőgazdasági, ipari, tudományos stb. élet szak kifejezéseivel. *Jelin* és *Grasovsky* komoly szótárakat készítenek. És ezt mind feldolgozták a szerzők. A legrégebbieket is. Mert a Biblia elavulhatatlansága, a zsidó embernek örök multbanélése kizárták a héberből a szavak kihalását. A *Talmud*nak, a *pijjutoknak*, *kódexeknek* vallásos színezete örök életet biztosított a legódonabb szónak is. Mindezt egy kö-

Szafeti leány

tetbe sűríteni, minden fölösleges magyarázatot elhagyni! Háromezer esztendő legyen benne és mégis maradjon kis kézikönyvnek!

Nem csodálkozunk rajta, hogy református és katolikus szemináriumok már bevezették tankönyvnek. Református, héberszakos professzor igen dicsérő ismertetést írt róla református lapban.

Bizonyosra vesszük, hogy a rabbiképző és tanítóképző, a zsidó középiskolák is bevezetik.

Nehéz munka lehetett, de sikerrel járt. Ezt megállapítja a könyv minden használója. A közel 600 oldalas szótárban mintegy tizenöt és félezer héber címszó van. Hasznos a szótár végéhez kötött nyelvtan, az igeragozási táblázatokkal. Helyes az újítás, hogy minden igénél megjelölik a mult- és jövőidejű egyes szám, első személyt és azt, hogy az ige melyik ragozási táblázathoz igazodik.

Tegyék meg a rabbik, az érdekelt intézetek, az érdeklődő publikum, az ősi nyelvnek barátai kötelességüket e szótárral szemben, mert nagyon érdemes arra.

Dr. Roth Emil

GOLDSCHMIDT: DER BABYLONISCHE TALMUD. 7—10. kötet. Jüdischer Verlag, Berlin, 1933—1935. Goldschmidt talmudfordításának fenti kötetei Nezikin egész rendjét és Kodasim első két traktátusát ölelik fel. Ezekben a kötetekben, az anyag nehéz voltának megfelelően, nagyobb tér jut a jegyzeteknek, mint az előbbieken. Míg a fordítás maga Goldschmidt tudományos képzettségének két ágáról tanuskodik, a talmud szövegének teljes átértéséről és a német nyelv tökéletes bírásáról, addig a jegyzetek ennél sokkal többet árulnak el. Mindenekelőtt azt mutatják, hogy Goldschmidt mestere nemcsak a megértetésnek, hanem a megértésnek is. Jegyzetei nagyjából teljesen önállóak, de ahol Rasira, a minden talmudmagyarázó eme klasszikus ősiére támaszkodnak, ott is újat adnak, mert a modern követelményeknek megfelelően rövidebbre vannak fogva, anélkül azonban, hogy ezáltal a közérthetőségben bármilyen kár esnék. A jegyzetek eme tömörségének és viszonylagos rövidegének köszönhető, hogy a Nezikin egész rendje csupán három kötetre szorítkozik a fordításban, míg ugyanakkor a most megjelenésben levő angol talmudfordításban a Nezikin rendje nem kevesebb, mint nyolc kötetet tesz ki. És mindamellett tartalmazzák ezek a jegyzetek az összes tudnivalókat, melyek a talmud megértéséhez szükségesek.

A fordítás maga a talmud első, cenzuramentes kiadása nyomán készült. A ma közkézen forgó talmudpéldányok legtöbbször cenzurázott. Tudatlan, vagy ami még rosszabb, félművelt cenzorok érdemeket akarván szerezni uraiknál, sértéseket, botrányokat, blasphemiákat kutató szemmel olvasták a talmudot és kitöröltek gyakran teljesen ártatlan részleteket, melyekbe szántszándékkal magyaráztak bele vallást, hazát, vagy uralkodót sértő értelmeket. Ezekkel a hiányos kiadásokkal szemben Goldschmidt fordítása a teljes talmudszöveget tartalmazza, melynek helyességét a különböző kéziratok kódexek szövegeinek és variációinak figyelembevétele garantálja.

A Jüdischer Verlag valóban elismerésreméltó munkát végez, amikor a mai nehéz időkben is folytatja fennakadás nélkül a talmudfordítás köteteinek sorozatos kiadását.

EGY PEDAGÓGUSNAK FÉLÉVSZÁZADOS MŰKÖDÉSE. Ily címen adta ki Lévai Izor igazgató pedagógiai pályájának emlékeit, sikereinek és eredményeinek dokumentumait. Köztük számos elismerőlevél hatóságoktól, hitközségektől, pedagógiai testületektől és a mindenfelé szétszóródott tanítványoktól, akik megható szeretettel ragaszkodnak tanítómesterükhöz és a hálának kedvességével halmozzák el. A mű befejezése egy jeruzsálemi meglehangú levél H. Patai Évától, aki szintén tanítványa volt.

OSKAR NEUMANN: GOTTES ZIGEUNER. A pozsonyi jeles német poéta, kinek költészetét ismételten méltattuk, ezzel a címmel foglalta egybe újabb verseit. Az univerzumhoz kapcsolt érzéseinek ad kifejezést ezekben a tömör, színes strófákban, amelyekben mégis vissza-visszatér a zsidósághoz való tartozandóságának erős akkordja: „Melodie Mensch“, „Kosmische Begegnung“, „Das stürmende Lied“, „Schicksalrast...“ Ezek a címek is jelzik a költő poézisének viharzását a Kozmosz felé. Mutatóul közöljük fordításban az alábbi verset, amely egyike a legjellemzőbbeknek:

*Isten cigánya, napfényben bolyongok,
Virágzó fa hív csendes pihenőre,
Boldog vendég, ledülök sziklakőre,
Hol forrás ősi, halk csodát csobog.*

*A podgyászom csak pehelykönnyű áru:
Egy köteg álmom, dal, kín, fájdalom,
Valahonnan lágy napsugár oson
S világ aranyát hinti a hajamra.*

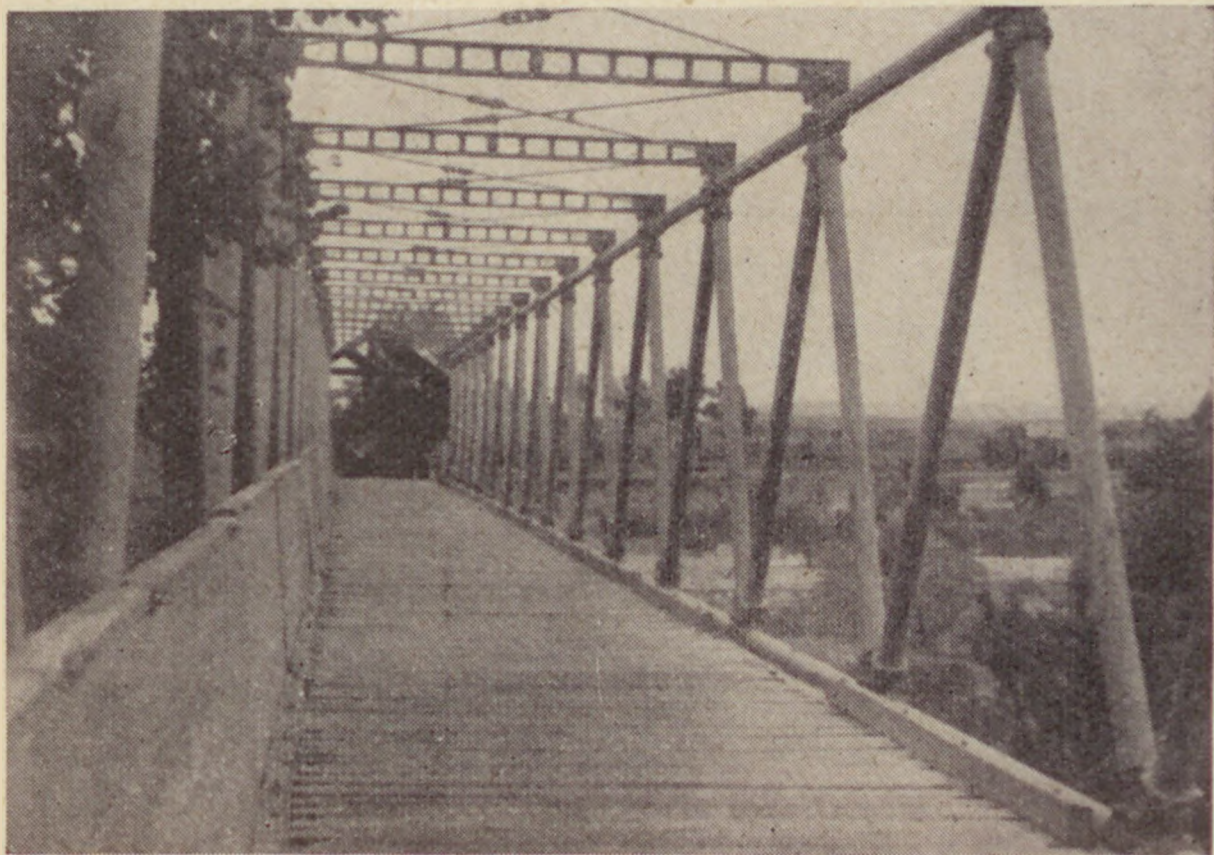
*Oly különös, csodás ösvény ez itt,
Álomszerű, mégis valóságterhes,
De út vezet sötétlő végtelenhez
S nincs pihenő, — csak homályba vesző*

*Kék éjbe síklás, mely ezüst sugárt
Szó becéző, lágy fátyolként körém
S mint csillogó káprázat hull fölém
A világ képe, álmom, életküzdés...*

*Isten cigánya, — kordélyom dülöngöz,
Őrült játékba hulló földi tájon,
Hol gyilkol a kéz, s álszent szó a szájon
Idők zúgásán változatlanul.*

LÖWY ANDOR: A ZSIDÓSÁG TÖRTÉNETE. (Baja, 1935.) Második kiadásban jelent meg Löwy Andor bajai középiskolai hittanár szép könyve, mely a zsidóság történetét foglalja össze a bibliai kor kezdetétől a XX. századig. Rövidség, egyszerű stílus, könnyű áttekinthetőség a főérdemei Löwy Andor könyvének, melyet a középiskola négy alsó osztályának tanulói s a nagyközönség is, haszonnal forgathatnak. A csinos kiállítású könyvet a bajai Corvin-nyomda adta ki. Ára kötve 2 pengő.

DR. FLESCHE ÁRMIN: MAGYARÁZATOK SALAMON PÉLDABESZÉDEIHEZ. A nagytudású mohácsi főrabbinak már sok kiváló műve jelent meg és most ismét értékes munkával gazdagította a magyar zsidó írásmagyarító irodalmat. Ezúttal Salamon példabeszédeit magyarítja, a tőle megszokott tudományos felkészültséggel. Minden egyes mondathoz hozzáfűzi a szerző érdekes megjegyzéseit és fejtegetéseit.

Híd a Jordánon

PALESZTINÁBA

november 5-től 26-ig **OLCSÓ TÁRSASUTAZÁS**

a GALILEA hajóval

Hetenként gyorsjáratok legmodernebb hajókkal

EGYIPTOMBA és PALESZTINÁBA

Sűrű járatok modern óceánjárókkal

INDIÁBA és a TÁVOLKELETRE

Prospektusok, felvilágosítás a társaság mindkét
budapesti irodájában:

Thököly-út 2.

Váci-utca 4.

ZSIDÓ HUMOR

ÍGY IS LEHET BIZONYÍTANI

Dr. Ehrenpreis stockholmi főrabbi, a kiváló tudós, író és műfordító, akinek cikkét a jubileumi számban hoztuk, meg volt idézve Svájcban a „Cion bölcsei“-féle röpirat-hamisítvány ügyében lefolytatott perhez szakértőnek. A hamisítvány egyik védője felhozta argumentumul, hogy maga Ehrenpreis doktor annakidején a cionista kongresszuson többször használta ezt a kifejezést „Herzls Plan“. Nem világos-e, hogy „Herzl terve“ a világ népeinek leigázásáról és a zsidó világalom megalapításáról szólt? Mire dr. Ehrenpreis a következőképpen felelt: „Ne vegye a magas bíróság rossznéven, hogy erre a bizonyítási módra egy humoros anekdotával felelek: Nálunk chaszidikus körökben járja ez a logikai humor. Egy chaszid kérdi a másiktól: Hogyan lehet bizonyítani a Tórából, hogy a jámbor zsidónak nem szabad hajadonfővel járni? Mire a másik chaszid így felel: Van világos bizonyíték: Írva van: „És szóltott Isten Ábrahámnak: Menj el szülőföldről stb.“ Hát el lehet képzelni, hogy egy olyan jámbor zsidó, mint Ábrahám, hajadonfővel ment volna?“ Ilyen ez a bizonyíték is. Ha Herzls Planról beszélünk, hát el lehet-e képzelni, hogy másról volt szó, mint a világalom megszervezésének tervéről?

A VÉGKIELÉGÍTÉS

Egy községben annyira összeveszett a rabbi a „hivei“-vel, hogy végre hármass rabbitanács végkielégítéssel való elbocsátás mellett döntött. Amikor a végkielégítés összegének megállapításáról volt szó, ismét nem tudtak megegyezni. A rabbi igen nagy igényekkel lépett fel, mire az ügy szintén a tanács elé került. Annak feje pedig úgy döntött, hogy a rabbinak van igaza. „Hát ki tudhatja jobban, — mondta — mint a rabbi maga, hogy milyen nagy érték az ő távozása a községnek?“

J. L. GOLDBERG

Óriási részvétellel temették a palesztinai építőmunkának nagy pionírját, J. L. Goldberget. Az elsők között volt, aki otthagya Oroszországot még virágzásában és a Szentföldre sietett, ahol valóban úttörő munkát végzett. Mint első építette fel palotáját az akkor még sivatagnak számító területen és amint ő maga szokta mesélni, bizony onnan a tengerig lerándulni nagy és merész vállalkozás volt. Most az Allenby-út aszfalttükrén robognak az autók éjjel-nappal palotája előtt. Ez lett Tel-Avivnak legforgalmasabb utcája. Ő maga a narancstermelés legelső tényezőjévé emelkedett. A legelső palesztinai bankok elnöki és igazgatói székében segítette az építés haladását. Amellett szakított időt, hogy a héber irodalomba belemélyedjen. Bialiknak senki sem volt nagyobb tisztelője, mint ő. Viszont a halhatatlan költő, mint a nemzedék fenoménját tisztelte J. L. Goldberget.

Budapesten járt a napokban a veje, S. Tolkovsky, aki Svédország főkonzulja és a Szentföld legelőkelőbb zsidó polgára. Mint dr. Patai József vendége, rendkívül megható részleteket mondott el J. L. Goldberg életéből és utolsó napjaiból.

Még a háborúban történt, hogy tudomást szereztek arról, hogy a Scopus tetején elterülő nagy park és kastély eladó. Ez mutatkozott a legalkalmasabb helynek a Jeruzsálemben emelendő egyetem részére. Tolkovsky éppen Londonban volt és értesítést küldött apósának Tel-Avivba, hogy a terület 18.000 fontért kapható lenne. Mire másnap jött a sürgönyválasz „kné!” vagyis „vásárold meg”. Így valósult meg egy sürgönyszóval a jeruzsálemi egyetem területének megszerzése J. L. Goldberg jóvoltából. Weizmann sírt a meghatottságtól, mikor a sürgönnyt meglátta. A telket a Keren Kajemeth Lejiszraelnek ajándékozta Goldberg és csak az épületek megszerzését írta elő, mert az volt a felfogása, hogy nem szabad egy népet arra nevelni, hogy mindent ajándékkal kapjon, hanem kell, hogy saját erejéből is segítse önmagát. Ismeretes, hogy a legutóbbi nyáron 50 dunamos nagy parkot ajándékozott Tel-Aviv gyermekeinek a város határában. A terület értékét legalább 50—60.000 fontra becsülik. Csak arra kötelezte Tel-Aviv városát, hogy a beültetés és parkkezelés költségeit felveszi a költségvetésbe és a területet soha más célra nem használhatják.

Végrendeletében igen nagylelkűen emlékezett palesztinai intézményekről. És amikor valaki célzást tett arra, hogy talán túlságosan sokat von el vagyonából gyermekeitől és unokáitól, azt felelte: „azért dolgoztam egész életemen át, hogy népemnek gyűjtsek valamit. Gyermekeim pedig kövessék a példámot és az ő útjaikat is siker fogja kísérni”.

Az életében és végrendeletében Palesztina-célokra adott összegei túlhaladják a 200.000 fontot.

J. L. Goldberg (Jobbra a sarokban áll) Bialikkal és Pataiékkel

J. L. Goldberg nagy mecénása volt a héber irodalomnak, művészetnek. A „Haarec” héber napilapot ő alapította. Számos héber mű jelent meg az ő költségén és legendákat mesélnek csendes jótékonyágáról. Bialik mondotta el, hogy egyszer Tel-Aviv utcáin együtt haladva, beszélgetést hallottak egy munkáspártól, hogy szerszámaik hiányoznak. Mire Goldberg csendben utánuk ment, hogy megtudja lakásukat és reggelre ott voltak a szerszámok. Amikor az 1929. évi események alatt fia, Benjámín harc közben elesett, egy nagy műben örököltette meg emlékét. Majd megvásárolta a Jaffa melletti Napoleon-dombot és elnevezte Benjámín-dombnak, ahol mindenféle humánus intézmény alapítását tervezte. 75 éves korában is mindennap kiment fürödni a tengerbe és csak közbejött betegség döntötte ki ezt az erős tölgyet.

Felesége hozzá méltóan Tel-Aviv nemesszívű matrónája, akihez mindenki fordulhatott ügyével, hajával. Leánya, Tolkovsky főkonzul felesége, bibliai kutatásokkal foglalkozik, míg férje történelmi tanulmányokat végez és gazdasági szakirodalom mellett több történelmi könyvet is írt. J. L. Goldberg a luzerni cionista kongresszusra jött családjával, itt érte utól a betegség, majd Zürichben a halál. Családja Nápolyon keresztül hazavittette holttestét Tel-Avivba, hogy ott pihenjen abban a városban, melynek felépítését és felvirágozását annyi szeretettel segítette elő.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómester-
rek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

TOLLHEGYRŐL

HAZHOZ MENŐ KERESZTELŐ RABBI

Teljesen hihetetlennek tűnik, ha nem kaptuk volna a hírt mindenképpen megbízható helyről, hogy egy városban a rabbi „hívásra házhoz ment” egy gyengélkedő hívéhez, hogy ott vegye tudomásul zsidó vallásból való kilépésének bejelentését. Az illető hitközségnek két vezető embere elkéseredetten fakadt ki levelében a budapesti Rabbiképző ellen, és azt teszi felelőssé azért, hogy oly nagy a kikeresztelkedés száma Magyarországon. A rabbiról szóló hír annyira megdöbbenő, hogy ehhez semmiféle kommentárt nem kell fűzni. De az is bizonyos, hogy egyesek eltévelyedéséért, még ha rabbiról van is szó, nem lehet az egész intézményt felelőssé tenni. Ez csak azt igazolja, hogy valóban mennyire szüksége van ma már a haladó zsidóságban felsőbb fórumra, mely az ilyen esetben megtegye a megfelelő lépéseket.

STAFÉTA FUTÁS ESZROGGAL ÉS LULOVVAL

Hajdu Miklós írta meg pár évvel ezelőtt azt a versenyfutást, melyben a „győztes” sátorosünnep előtti alkonyat utolsó pillanatában sebtiben pár hatosért eszrogot és lulovot vásárol a Rombach-utcai piac romjai között és boldogan siet a „zsákmánnyal” a Keleti vagy a Nyugati pályaudvarhoz, hogy elérje még az utolsó vonatot. Boldogan, hogy ime a várakozás, a „kiéheztetés” eredménnyel járt. Az idén még kedvezőbb volt az alkalom, különösen a távol lakókra. Minthogy csak vasárnap reggel volt először szükség eszrogra és lulovra, a Rombach-utcai piac pedig péntek estefelé zárt, volt idő péntek éjjel és egész szombaton át stafétát futni Budapesttől az ország legmesszebb határáig is. Azok a szegény jeruzsálemi zsidók pedig, akik szentföldi testvéreik terméséből hoztak ide eszrogot és pálmaágot, csak „szép tanulsággal gyarapodva” vitorlázhattak hazafelé. Ez is nyereség.

LETARTÓZTATÁS SÓFÁRFÚVÁSÉRT.

Már szinte hagyományossá vált, hogy újévente letartóztat az angol rendőrség egy sófárfúvót a Panaszfal előtt, mert „megsértette a statusquot”. De mi lesz, ha teljesedik a profécia: „és léssen ama napon megfuvatik a nagy sófár?”... és le kell majd tartóztatni a Messiást?...

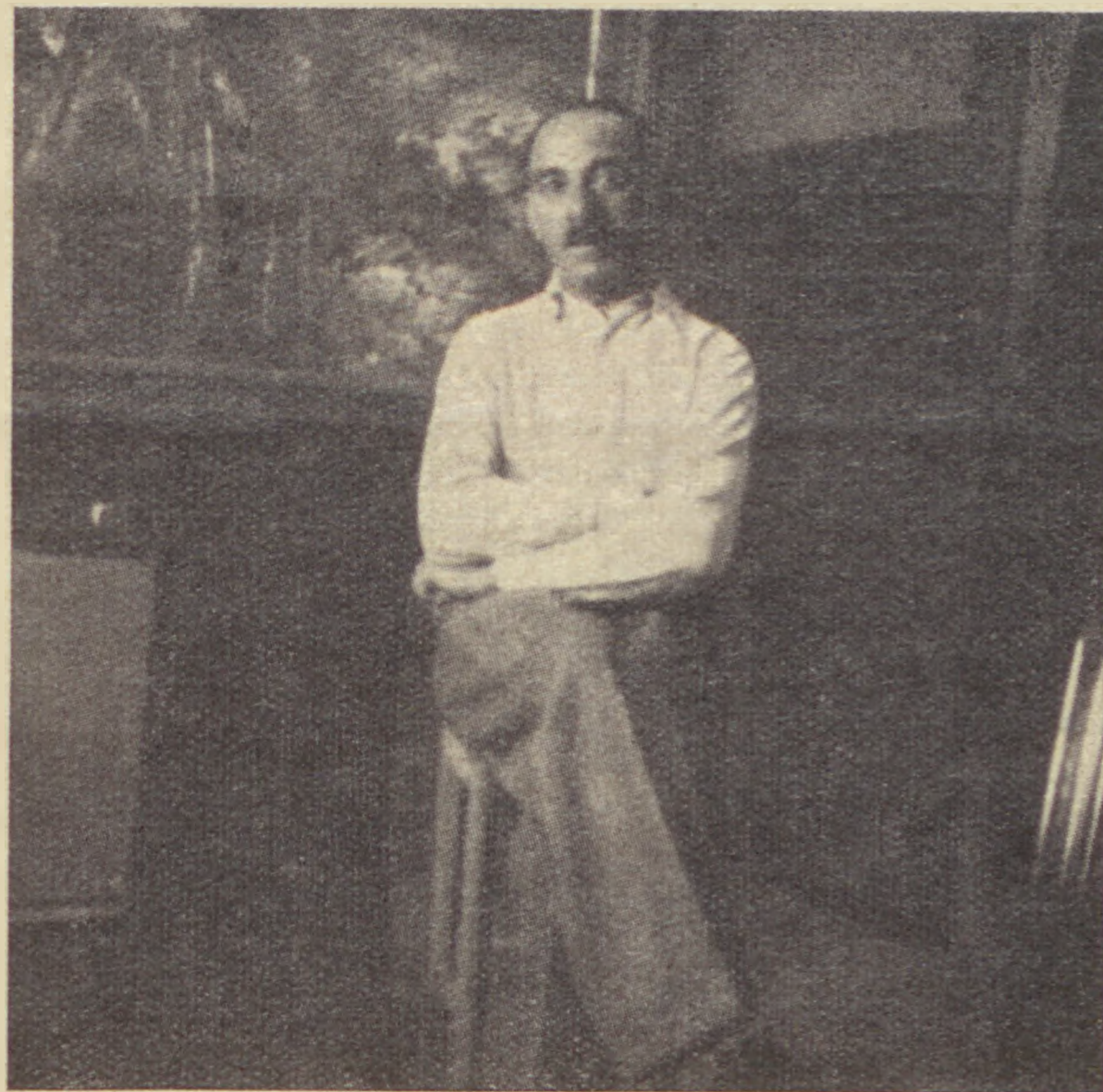
Rubin festőművész Tel-Aviv

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ JUBILEUMI ALBUMA. A Mult és Jövő 25 éves fennállása alkalmából kiadott album olyan irodalmi esemény, melyhez fogható még nem fordult elő a zsidó sajtó történetében, sem nálunk, sem a külföldön. Csak a Mult és Jövő megindulásakor kiadott album hasonlítható ehhez, amiről Lilien, a nagy grafikus, azt írta annak idején, hogy *ilyen szép zsidó könyvet még nem látott*. Ugyanilyen elismeréssel fogadta a sajtó mindenütt a Mult és Jövőnek mostani jubileumi albumát is. *A Mult és Jövő jubileumi albumának ára 10 pengő. A Mult és Jövő előfizetői azonban díjtalanul kapják. Szerkesztőség és kiadóhivatal V., Vadász-u. 11.*

DONÁTH BENJÁMIN HALÁLA. Szűkebb baráti kör kísérte utolsó útjára Donáth Benjámin, a tudós hírlapírót. A hosszúálló Istenről elterjedt téves beállítás helyreigazítását élete missziójának tekintette. Ennek szentelte egyik művét, mely mindenfelé nagy figyelmet keltett.

BEREGI ÁRMIN ELŐADÁSA. Beregi Ármin, a Palesztina-hivatal volt vezetője, a Palesztina-hivatal eddigi 15 évéről tartott rendkívül érdekes előadást. Az előadót meleg ünneplésben részesítették. Előadására még visszatérünk.

JOSEF BUDKO: A JERUZSÁLEMI „BECALEL” MŰVÉSZETI ISKOLA ÜDVÖZLETE

A jeruzsálemi Becalel új művészeti iskola szeretettel köszönti a Mult és Jövőt, amely a zsidó művészekért fáradhatatlan energiával küzdött és harcolt és a zsidó művészek nevét nemcsak a magyar olvasóközönség körében, hanem országhatárokon túl ismertté tette. Mindig fenkölt izléssel és megértéssel választotta meg az anyagát, hogy a művészek minél előkelőbb köntösben kerüljenek a nyilvánosság elé. Ezért hálánkat fejezzük ki a Mult és Jövő 25 éves jubileuma alkalmából. A magam részéről pedig külön is köszönöm, hogy éveken át helyt adott műveimnek és előmozdította alkotásaimnak sikerét. Kitartást és erőt kívánunk a Mult és Jövőnek és én is várom a többi szentföldi művészekkel együtt, hogy a Mult és Jövő a Szentföldön héber nyelven is megjelenve, közelebb hozza itt is a zsidó művészetet a nyilvánossághoz.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“

v e g y t i s z t i t ó é s k e l m e f e s t ő

Gyár és központ :
VIII., Baross-utca 85
Telefon : 30-2-37

EISDORFER ANDOR. Tíz esztendeig vezette Magyarországon a Keren Hajeszod munkáját. A legnehezebb talajon elvetette a Palesztina-építés iránti megértés magvait és különösen nagy hatással volt az ifjúság nevelésére és szervezésére. Most feleségével, hűséges munkatársával együtt Palesztinába költöztek, hogy gyakorlatban valósítsák meg azt, amit eszemileg hirdettek tíz éven át. Búcsúzásul a Pro Palesztina és a Cionista Szövetség bankettet rendezett tiszteletükre, melyen Prof. Donáth Gyula, dr. Patai József, dr.

Ostern Lipót, dr. Kahan Niszon, Schönfeld Zsenni, dr. Unger Béla, Deutsch Imre és még többen méltatták Eisdorfer érdemeit, aki meghatottan mondott köszönetet a meleg ünnepséért.

SZÉL MIHÁLY. Majdnem százéves korral ajándékozta meg a Gondviselés. Amikor megjelent fehér lobogó hajfürtjeivel és pirospozsgás arcával és emlékezett 60—70 év előtti idők eseményeinek részleteire, úgy tűnt, mint régi idők itt maradt legendás hőse, aki csak azért jár közöttünk, hogy a multnak bölcsességével oktasson. Több mint egy félévszázadon át vezette a kisvárdai hitközséget és még utolsó napjaiban is érdeklődött a legapróbb kérdések iránt. Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára. Dr. Kúnos Ignác egyetemi tanár apósát gyászolja benne.

A JERUSALEMI KOLEL meglehangú levélben üdvözölte Alexander Vilmost 70-ik születésnapja alkalmából. Kiemelik, hogy Alexander még mielőtt a Szentföldre jött, lelkesedéssel és áldozatkészséggel szolgálta a Kólel ügyét, a R. Méir bal Nesz gyűjtéseknek egyik főfaktora volt Magyarországon, a sajtóban sikraszállt a szentföldi árvák és özvegyek érdekében. Alexander Vilmos a Mult és Jövő jeruzsálemi munkatársa, legutóbb a jubileumi számban közöltük a palesztinai gazdasági életről szóló értékes cikkét.

A FELEKEZETEK KÖZÖTTI béke és harmónia gyógy megnyilatkozása volt az a nagyszabású hősi emlékleleplezési ünnepély, amely Ros Hasono második napján zajlott le Tolcsva nagyközségben, fényes külsőségek között. Az ünnepség fővédnöke br. Waldbott Kelemen felsőházi tag volt, aki szép levélben kérte fel a tolcsvaiak nagyhírű szónok-főrabbiát, Kornitzer Akibát, az ünnepi beszéd megtartására. Az ünnepélyen, melyen több ezer ember vett részt, megjelent a vármegye előkelőségének színe-java: br. Waldbott Frigyes és felesége Mária Alice kir. hercegnő, Bernát Aladár alispán, Mark tábornok, gróf Hoyos, Rác Kálmán országgyűlési képviselő. A koszorúk elhelyezése előtt Kornitzer Akiba főrabbi, aki a dízsátorban Mark tábornok mellett foglalt helyet, lépett a szobor elé és a közönség lelkes tetszésnyilvánítása mellett mondotta el hatalmas emlékbeszédét. „A puszkagolyó, a srappell pusztítása közben nem disztigvált. A pusztítás démonjai felekezetre való tekintet nélkül avatták szent mártirokká ezeket a hősöket. Legyen nekünk, élőknek a halálnak eme demokrá-

ciája lángoló figyelmeztetés az egymás iránti megbecsülésre, az igazi testvéri összefogásra.“ A főrabbi beszédét imával fejezte be, amely mély hatást váltott ki a jelenlevőkből. Elsőnek báró Waldbott Frigyes és felesége Mária Alice királyi hercegnő lépett a főrabbihoz, szívélyesen gratuláltak a szép beszédhez. Őket követte br. Waldbott Kelemen, Mark tábornok, Bernát alispán, Rác Kálmán képviselő és a többi keresztény előkelőség, akik szerint „feledhetetlen szavakat mondott“ a tolcsvaiak főrabbija.

A SZEKSZÁRDI HITKÖZSÉG, mely közeljövőben ünnepeli százéves fennállását, cong. anyahitközség, melyhez négy fiókhitközség tartozik: Örsény, Decs, Sióagárd és Hare. Létszáma 452, a fiókhitközségeké 37. Adófizető tagok 185, a fiókhitközségeké 21. A hitközségnek monumentális temploma van, mely a nagyszerű Leopold Sándor hitközségi elnök és X. községkerületi elnök idejében 1897-ben épült. Elemi iskolája 75 éves, 1907-ben új modern épületet kapott. A Chevra Kadisa 1934-ben ünnepelte 75 éves fennállását. Rendezett temetőjében stílusos temetőcsarnok épült dr. Krón Ferenc elnöksége idején. Hitközségi elnök: dr. Fischmann Ottó, ügyv. alelnök: Erdős Nándor, pénztáros: Márkus Adolf, ellenőr: Szigeti József. Az előljárárság tagjai: Barna Gyula ny. postatakt. főellenőr, Aldor Ödön ny. kuriai híró, dr. Krón Ferenc ügyv., a X. községker. h. elnöke, dr. Gulyás József ügyv. Főrabbi: dr. Rubinstein Mátyás, ig. tanító és jegyző König Géza, főtitkár Benau Lipót, előimádkozó Berkovics Sándor. A Chevra elnöke Gunsz Sándor, al-elnöke Erdős Nándor, pénztáros Szigeti József, ellenőr König Géza ig. tanító. A nőegylet elnöke Reichl Sándorné, al-elnök Pirnitzer Edéné, pénztáros Friedmann Sománé, ellenőr Engel Alfrédné, titkár Trebitscher Tiborné.

HÁZASSÁG. Orován Ellát (Zágrod) eljegyezte Schönbürg Salamon (Michalovce, Uzhorod).

HALÁLOZÁS.

Drechsler Simonné született Grün Johanna e napokban meghalt. Gyászolják fiai, Déri Vilmos, az Angol-Magyar Bank igazgatója, Déri Emil és Alfréd mérnökök. Temetése, valláskülönbség nélkül, nagy részvét mellett ment végbe.

Kovács Victor

harisnya, kesztyű, divatpulloverek és Prof. Jäger alsóruhák

nagy raktára

VI, Király-utca 2 és Petőfi Sándor-utca 11

Budapest a világ legnagyobb és legdivatosabb fürdővárosa

Rövid pár esztendeje csak mindössze, hogy az illetékes körök ráeszméltek arra, hogy a milliós főváros hatalmas, modern és természetes gyógyértékű fürdőivel, páratlanul szép fekvésével, gyönyörű közvetlen környezetével a legnagyobb lehetőségeket revelálja magában a gyógyulást kereső fürdővendég számára. Mert köztudomású, hogy a budai szikláiások közül a kénes és radioaktív hőforrások egész sora ontja évtízezredek óta különleges összetételű, gyógyhatású melegvizét. A számtalan gyógyforrások mellett modern berendezésű hatalmas gyógyfürdők, szanatóriumok és szállodák állanak a betegségek leküzdésére szükséges legmodernebb felszereléssel szoros együttműködésben egy világváros egész orvosi karával, annak neves klinikáival és intézeteivel.

A fürdővendégek kúráját minden tekintetben elősegítő kedvező klíma, a környék szépsége, a Dunafolyam, a világvárosi szórakozási- és sportlehetőségek kimeríthetetlen változata viszont megadják legkedvezőbb alapfeltételeit annak, hogy Budapest világ-hírű gyógyfürdővé fejlődjék.

Budapest fürdőváros népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a walesi herceg rövid egy év alatt másodszor látogatott el hozzánk, hogy élvezze pompás fürdőinket és magát a fővárost bűbajos fekvésével és világvárosi szórakozóhelyeivel. Budapest Fürdővárost ismertető kis közleményünk keretében csak a Szent Gellért-gyógyfürdőt és gyógyszállót mutatjuk be ezúttal, amely világregelációkban is az első

fürdők közé számít. A fürdő hővizének melegsége 46° C. Gyógyító és egészségápoló berendezései közül megemlítjük a következőket: thermálfürdők, iszap-pakolások, szabadégalatti fürdő- és úszócsarnok mesterséges hullámokkal. Fedett fürdő- és úszócsarnok mesterséges hullámokkal. Fedett fürdőcsarnok pezsgőfürdőkkel és napfényt pótló különleges világítással. Teljes gőzfürdőberendezés, vízgyógyintézet, zuhanymasszázs, habfürdők, szénsavas fürdők, parafinkezelések. Teljes berendezés a villamosítás minden fajtájának orvosi alkalmazására. Teljes Zander-terem, svéd torna, besugárzásos kezelések. Kvarclámpa, infra-vöröslámpa stb. Légfürdők és napfürdők. Pneumatikus kamrák, inhalatórium, terrainkúra, diéták stb.

Budapestnek világfürdővé való kiépülése szívügye lett a fővárosnak és a vezetőségnek, akik szívós, céltudatos, hatalmas munkával ezt a fürdőkultúrát idáig fejlesztették.

Budapest Fürdőváros élén József Ferenc királyi herceg áll, aki acélos erővel, fiatalos lelkesedéssel munkálkodik és dolgozik a nagy gondolat fejlesztésében. A Budapesti Gyógyhelyi Bizottság rendkívüli értékű tevékenységét említve Sipőcz Jenő főpolgármester, Szendy Károly, az igazi alkotó „nagy polgármester” és Szviezsényi Zoltán miniszteri tanácsos neveit nem lehet elhallgatni, mert az ő fáradhatatlan munkásságuk nélkül nem fejlődhetett volna Budapest azzá, amivé lett: Európa legdivatosabb fürdőhelyévé...

ISKOLAAVATÁS LEVICÉN. Szeptember elsején avatta fel nagy ünnepséggel a levicei zsidó hitközség az újonnan épült elemi iskoláját. A levicei hitközség összes egyesületeinek, tagjainak anyagi támogatásával, az országos hivatal és a város szubvenciójával létesült modern és minden követelménynek megfelelő iskolaépület felavatására megjelentek a hitközségi tagok igen nagy számban, az egyesületek vezetőségei és az állami hivatalok vezetői. Adler Gyula hitközségi elnök ismertette az iskolaépítés történetét. Az ünnepségen résztvevő előkelő személyiségek, köztük dr. Zostyák András kerületi főnök, Hruz tanfelügyelő elismerésüknek adtak kifejezést a lévai zsidóság áldozatkészége felett. Frieder Ármán zvoleni főrabbi ünnepi beszéde után Rónai Emil iskolaszéki elnök és Erdős iskolaigazgató szólaltak fel.

HÉBER NYELVISKOLA. A Magyar Cionista Szövetség keretén belül 1935 október havában, külön helyiségben nyílik meg a Héber Nyelviskola. A Héber Nyelviskola kezdők és haladók számára 1935—36 első félévében (október—január) a következő tanfolyamokat rendezi: I. Népszerű kurzusok. Tandíj nincs, beiratkozási díj 12 P. II. Nyelvtanulók köre, 3—6 személlyel, havi 5—8 P tandíj. Jelentkezés személyesen vagy telefonon a M. C. Sz. titkárságánál (Andrássy-út 67. I. Telefon 28-4-89) 8—1 és 3—6 óra között. Megbeszélés a kurzusok vezetőjével: hétfőn és csütörtökön 7—8 óra között, szerdán 12—1 óra között.

SZEGÉNYEK FELRUHÁZÁSA. A Pesti Izr. Nőegylet ez évben is meleg ruhaneműt szándékszik juttatni a legjobban rászorult szegényeknek és ezért ezúton kéri a jószívű közönséget, hogy mindennemű ruha-, fehérnemű- és cipőfeleslegét bocsássa a nemes cél érdekében az egyesület rendelkezésére. (VI., Dessoewffy-u. 41. Telefon 131—66.)

NÉMET, HÉBER és egyéb tárgyakban perfekt fővárosi pedagógus tanítványokat vállal. Olcsón. Legjobb referenciák. Molnár, Szigetvári-u. 1. I. em. 17.

SZEMPILLA-HOSSZABBÍTÁS, APPLIKÁLÁS. Páris újdonságai: Pollák Sarolta kozmetikai intézetében (Andrássy-út 32). Legmodernebb egyéni szépségápolás, vitaminos és horman-pakkolások. Tartós szempilla- és szemöldökfestés. Összes szépséghibák kezelése. Legtökéletesebb szépségápolószerek. Huszonötéves működés.

Fű és leány iskola-
ruhák, fehérneműek
és cipők

Székely Jenő cégnél
Petőfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

SIRKÖVEK

Művészi kivitelű, fedőlapos siremlékek

3 szó csupán

II., Fő-utca 79
Telefon 51-5-81

**SIRKŐ
LÖWY-nél
BUDÁN**

Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK
a legolcsóbb áron II, Zárda-utca 3
Margit-krt sarok

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser ét-
terme. Szobák minden komforttal, teljes
penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

Pension Stern Abbazia

Modern, szigoruan rituális ház.
Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a
tengerre. Pensió 25 lírától kezdve.
Telefon 684. Kívánatra prospektus

PARÓKÁK

a legmodernebb és leg-
divatosabb fazonban

VISÓ MÁRKNÉ-nál
VII., Király-utca 1

Az ország egyik leg-
régibb szaküzlete

Állandó nagy raktár
minden színben, for-
mában és méretben

Legszebb kivitelben, legolcsóbb árban

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

Budapest, Károly király-út 17. Tel. 41-4-92

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

POLGÁRI ÁRAK

König *sütődéje*

ארטה כשר

VII., Dob-utca 33.

Telefon: 35-1-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a
legpontosabban házhoz szállítok

Siremlékek

legolcsóbb
ár

Eichbaum Mór

kőfaragó-
mester

V., Rudolf-tér 3

(Margithíd nál)

Hirdetmény

A Pesti Chevra Kadisa Izr. Szentegylet az általa
létesített árvavédő- és nevelőalap kamataiból nyuj-
tandó segélyekre ezennel pályázatot hirdet. Pályáz-
hatnak mindkét nembeli 6—14 év közötti izraelita
vallású, budapesti lakos, árvagyermek. Előnyben
részesülnek tagok árvái.

A folyamodványok, melyekhez születési, vala-
mint az árvaságot igazoló okmányok csatolandók,

1935. évi október hó 31-ig

nyújtandók be a Chevra Kadisa elöljáróságához.
Egyébként felvilágosítással szolgál az igazgatóság
(VII., Erzsébet-körút 26).

Budapest, 1935 október 4.

Kendi Antal

lakásberendező
ipar

Semmelweis utca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

Orth. כשר

MAGAS TATRA

Orth. כשר

SCHREIBER-PENZIÓ

Elismert kitűnő konyha, pontos kiszolgálás,
a ház modernül berendezve. Hideg-meleg
folyóvíz, központi fűtés. A villa teljesen
déli fekvésű. Felnőtt leányok és nagyobb
gyermekek kíséret nélkül felvétetnek.
Egész éven át nyitva. Bővebb felvilágo-
sítást és prospektust készséggel küld

SCHREIBER MÓR PENZIÓ, TÁTRA-LOMNIC

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON“

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitásai: (házi kezelésre)

„Miracle“ szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle“ sző-
kitőkenőcs

„Miracle“ krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vivmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

Ilyen még nem volt!

DORSCHOWITZ
paplanüzem
BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53
Telefon 36-6-43

Műselyem brocat pehely-
paplan 190/130 ... P 43.-
Műselyem brocat prima
vattapaplan ... P 24.-
Dunnából pehelypaplan,
műselyem brocattal át-
alakítom 22 pengőért

**Fűzőt, gumiharisnyát,
gumi fűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben**

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

A Projectograph R.-T. a legnagyobb gondot fordítja arra, hogy a legjobb filmek, a legjobb vetítés, a legjobb hangleadás és a legelőzékenyebb bánásmód révén, mozgósínházaink közönségét a legkiválóbban kiszolgálja

TIVOLI FILMSZINHÁZ

Nagy - utca 8. szám

ODEON FILMSZINHÁZ

Rottenbiller-utca 37/B szám

ORIENT FILMSZINHÁZ

Izabella- és Aradi-utca sarok

F Ü R T H

lakástakarító- és légregítő vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 24-4-53

Lealkalmas munkák

*

Prima referenciák

Hangszerek, zongorák

részletre és legelőzékenyebben

REMÉNYINÉ

VI., Király-utca 58

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA

Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRUGYÁRTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435-28

Olesón és jól vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

UJ

ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY-UTCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

DR GERŐ LÁSZLÓ:

PALESZTINA

földje, népe, történelme,
városai, gazdasági élete,
kulturája. Színes térképpel.
Ára 1 pengő 50 fillér

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Kuffler-étterem

Vilmos császár-út 39 Hajós-utca sarok
Telefonszám: 16-7-57 Fennáll 1908 óta

Menürendszer, mérsékelt árak
Ebéd házhoz szállítás
Péntek esti vacsorák

ABBÁZIÁBAN

legelsőrendű hotel-penzióban
megrendelt lakás 1 ágyas,
illetve 2 ágyas balkonos szoba

jutányosan átadó

Érdeklődés a Mult és Jövő kiadóhivatalában

S I R K Ó

ALAPITVA: 1865-IK ÉVBEN

Márványdiszmutárgyak, kőfa-
ragó munka gyári előállítás

MAZZI LUIGI

Budapest, VII., Garay-utca 39
Telefon: 31-4-66